

A külföld véleménye gróf Andrássy javaslatáról.

A kormány és sajtója állandóan azzal érvel a nyílt és plurális választójog tervezete mellett, hogy az beváltotta a trónbeszéd amaz ígéreteit, melyek szerint a kormányjavaslata biztosítani fogja a „*demokratikus eszme minden modern követelményének érvényesítését*” s a „*demokratikus eszme korszerű kívánalmainak megővését*”.

Ez az egész füzet a tények és az adatok egész sorával bizonyítja be, hogy a törvényjavaslat nem váltja be a koronának emez ünnepélyes ígéreteit, hogy az sem nem korszerű, sem nem modern, sem nem demokratikus.

Azonban lesznek olyanok, kik minket erre az ítéletre nem tartanak illetékeseknek. Azt fogják mondani, hogy a politikai küzdelem elfogultsága beszél belőlünk.

Számolva tehát ezzel a várható ellenvetéssel, elhatároztuk, hogy teljesen objektív szaktekintélyekhez fogunk fordulni, akik *sine ira et studio* nézik a magyar dolgokat és akiknek szakbeli járatosságuk ez ügyben és lelkiismereti

függetlenségük vitán fölül áll: *a művelt nyugat legelső szociológusaihoz és szociálpolitikusaihoz.*

Emez elhatározásunkban az a meggondolás is vezetett, hogy eme kiváló elmék gondolatai és tapasztalatai különös fényt deríthetnek arra a problémára, mely közvéleményünket foglalkoztatja.

E célból a következő körlevelet intéztük a legelismertebb tanárokhoz, publicistákhoz és szociálpolitikusokhoz:

Igen tisztelt Uram!

A magyar intellektuellek, a polgárság fölvilágosodott része, a munkásság és a magyarországi nemzetiségek minden rétege évek óta éles harcot folytat az általános, egyenlő választójogért, melyben a polgári demokrácia megteremtésének legfontosabb eszközét látják. A jelenlegi kormány az általános választójog alapján szerezte meg a hatalmat. Most azonban harmadfél esztendei halogatás után, oly választójogi javaslattal lép elő, mely a művelt, de különösen a vagyonos elemeket kettős és hármas szavazattal ruházza fel s az írni-olvasni nem tudóknak pedig a közvetett választójog útján csakis egytized szavazatot juttat; ezenkívül a szavazás az egész vonalon nyilvános marad.

Pontosabb tájékoztatóul szolgáljanak a kormányjavaslat főbb adatai:

1. Egy szavazattal bírnak azon állampolgárok, akik írni-olvasni tudnak: 1,534.332 választó.

2. Két szavazata lesz 866.267 polgárnak (1,732.534 szavazattal), nevezetesen: *a)* kik a középiskola négy alsó osztályát elvégezték; *b)* kik 20 korona közvetlen állami adót fizetnek; *c)* kik 5 év óta legalább egy férfitestvényt alkalmaznak; *d)* kik 5 év óta egyugyanazon munkaadó szolgálatában állanak; *e)* kik 32 évesek, katonáskodtak és legalább 3 gyermek apjai.

3. Három szavazata lesz 217.791 polgárnak (653.373 szavazat), kik a középiskolát elvégezték,* vagy legalább 100 korona közvetlen adót fizetnek.

4. 1,270.924 analfabéta közvetett úton gyakorolja választói jogát és 127.321 közvetlen választót küld ki.

Ez adatokat még két oly rendelkezéssel kell kiegészítenünk, melyek nélkül az ember nem nyerhet tiszta képet a törvénytervezetről:

a) Minden szavazati jogosultság előfeltétele az egyévi helyben lakás. Ez — a hivatalos törvényt megokolás szerint — a munkásosztályra nézve 100.000 szavazat veszteséget jelent.

b) Úgy cselekvő, mint szenvedő választójogukat elvesztik azok, kiket állam-, osztály-, nemzetiségi- vagy vallás ellen való izgatás büntetteért, illetőleg vétségeért elítéltek.

* * *

E törvényjavaslatban a magyar demokrácia egész küzdő tábora Magyarország jövő fejlődésének komoly veszélyét látja. A *Huszadik Század* szerkesztősege — amely folyóirat immár tíz esztendeje dolgozik a modern társadalom-

Az említett, szellemi cenzus alapján 2 vagy 3 szavazattal bíró választók hozzávetőleges száma 138.617; szavazataik száma 375.851.

tudományi és szociálpolitikai eszmék terjesztéséért és amely a 2000 tagot számláló *Társadalomtudományi Társaság* szemléje — feladatává tette, hogy a kormány és sajtója által terjesztett célzatosan kiélezett érvekkel szemben melyekkel azt akarják igazolni, hogy a tervezet a modern társadalomtudomány és demokrácia elvein épült fel, a művelt világ legnevesebb szociológusainak és szociálpolitikusainak befolyásolatlan véleményét kérje ki e fontos nemzeti ügyben.

Körkérdésünk rendezésénél abból a felfogásból indulunk ki, hogy egy 20 millió lelket számláló, Európa szívében lakó nép politikai szervezetének ily mélyreható reformja, nemcsak e nép életkérdése, hanem közvetve az összes többi országok nemzetközi viszonyait és belső fejlődését befolyásolja.

A tudomány és demokrácia eme nemzetközi szolidaritására támaszkodva, ama reményünknek merünk kifejezést adni, hogy nem fogja megtagadni nagyrabecsült és fontos válaszát az itt részletezett kérdésekre:

1. Mit tart Ön az általános, egyenlő és titkos választójog hatásairól a népek gazdasági és kulturális előmenetele szempontjából?

Szükségesnek véli-e e rendszer javítását? Ha igen, állhat-e az a javítás a pluralitásban és a nyílt szavazásban?

2. A kormány javaslatát azzal indokolják, hogy a pluralitás az osztályellentéteket enyhíteni fogja és érvényre fogja juttatni az alsóbb osztályok jogos igényeit.

Jogosultnak hiszi-e ezt a véleményt?

3. Miként gondolkodik a nyílt szavazás erkölcsi hatásairól?

Midőn még arra kérjük Önt, igen tisztelt Uram, hogy nagybecsű válaszát lehetőleg mielőbb közölje velünk (a körkérdés eredményeit ugyanis a *Huszadik Század* decemberi számában, valamint e szám külön német * kiadásában akarjuk közzétenni) előre is köszönetet mondunk, hogy szíves volt egy egészséges és erőteljes közvélemény kialakításához hozzájárulni.

(Dátum és aláírás.)

Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy a férfiak, kiket e körkérdésünkkel fölkerestünk, a modern demokrácia legkülönbözőbb árnyalataihoz tartoznak: a liberálistól az anarchista szárnyig. Minden egyoldalú pártszempont távol volt a nevek megválasztásában*: velünk ellentétes meggyőződésű egyéniségeket is megkérdeztünk, akikről tudtuk, hogy bár tőlünk eltérő módszerekkel, de őszintén a nép javát és nem a hatalmasok érdekeit szolgálják. Így tehát a válaszaikból leszűrődő tanulság joggal tekinthető a nyugati demokrácia megnyilatkozásának és közvéleményének.

* Időközben a német fordítás helyett a franciára határoztuk el magunkat, mint amely valószínűleg a munkálatnak nagyobb publicitást fog szerezni.

Az alábbiakban egész terjedelmükben adjuk a nyert válaszokat (csak a megszólításokat és udvariassági formulákat hagyva el) a beérkezés sorrendjében.*

Íme a válaszok:

ALFRED FOUILLÉE, az *Institut de France* tagja, a francia társadalomtudomány nesztora:

1. A demokratikus államrendben a határozás joga a többségé, de a képviselő és ama joga, hogy szavát hallassa, mindenkié. A szavazásra tehát mindenkinek van joga. Különben az általános választójog a nemzet szempontjából a szellemi és gazdasági haladás eszköze, mivel az összes polgárokat arra kényszeríti, hogy értelmüket teljesen kifejtsék érdekeik és jogaik szolgálatában.

2. Az általános választói jog csak akkor szabad, ha feltétlenül titkos. A nyílt szavazás a megfélemlítés oly eszköze, melyet gyűlöletesnek kell neveznünk. Szükségszerűen leszállítja a közerkölcsiséget, mivel gyávaságra, hazugságra, a lelkiismerettel való minden megalkuvásra, a hatalmasokkal szemben való minden szolgálkúségre kényszerít.

3. Elméletileg kétségtelenül megokolható a többes szavazati jog, ha azt az érdemnek, a képzettségnek, a több személyt képviselő családapai minőségnek adjuk meg, de sohasem a vagyonnak. Felesleges több szavazatot adni oly embereknek, kik a vagyon kiváltságát élvezik. E kiváltság már elegendő befolyást biztosít. Nem szabad a szegények szavazási jogát elkobozni, vagy megszorítani, mivel így elvesztik jogaik érvényesítésének egyedüli eszközét. Gúny és álszenteskedés amaz állítás, hogy így kedveznek a nép követeléseinek. Az akaratnyilvánítás megengedésének nem az a módja, hogy betömik a szájukat. Az osztálygyűlöletet is csak növelik a némelyeknek adott s másoktól megvont kiváltságok. Gyakorlatban a többes szavazati jog önkényes jellege miatt majd mindig kiváltságokban csúcsosodik ki. Legkevésbé kockázatos eljárás az, ha mindenkinek egyforma szavazati jogot adunk, kötelességévé téve mindenkinek, hogy erkölcsileg és polgárilag képezze ki magát.

4. Vajjon a mondottak azt jelentik-e, hogy az általános és

* Nagy sajnálatunkra, — tipográfiai és időnyerési okokból — kétféle betűt kellett használnunk. A levelek eredeti szövegét francia kiadásunkban tesszük közzé. *A szerk.*

egyenlő szavazati jog mai alakjában nem szorul javításra? Nem. Hogy a kisebbség kiváltságát ne vezessük be, szükséges, hogy az általános választói jog egyúttal arányos legyen. Ez egyedüli módja annak, hogy mindenkivel szemben igazságosak legyünk és az elitnek biztosítsuk a parlamentbe való bejutást.

Végső elemzésben tehát lajstromos szavazati jogra van szükség, arányos rendszerrel és titkos szavazással. Ez utolsó szempontból legegyszerűbb a belga rendszer. A szavazatszedő-bizottság elnöke minden választónak a jelöltek teljes lajstromát adja át és egy megenyvezett borítékot bocsát rendelkezésére. A szavazó egy elkülönített szobába megy és ott ceruzával aláhúzza jelöltjének nevét. Ezután a lajstromot borítékba teszi, azt maga leragasztja és az urnába dobja. A csalás lehetetlen. Ezenfelül e rendszer nagyrészt kizárja azokat, kik nem tudnak olvasni. De bárhogyan legyen is, a szavazás titkossága őszinte voltának egyedüli biztosítéka. Hasonlóképp arányossága az általános szavazati jog egyedüli valóságos biztosítéka. Ismétlem: a demokrácia sem a kisebbség, sem a többség kormányzata, hanem az összesség kormányzata.

II.

EMIL REICH, a bécsi egyetem tanára, a művészeti szociálpolitika egyik úttörője:

Mielőtt kérdésre válaszolok, be kell vallanom, hogy az emberi problémáknak csak relatív és nem abszolút, minden időre érvényes megoldásait ismerem, amelyek talán inkább hasonlítanak a legkisebb bajhoz, mint a legfőbb jóhoz. Az ideális választójog az volna, amely az erkölcsileg és szellemileg legmagasabb színvonalon álló embereknek, a nem különbsége nélkül, nagyobb befolyást biztosítana, mint az erkölcsileg és szellemileg kevesebbet érőknek. Azonban nincs módunkban az erkölcsi nagyobb értéket statisztikailag kimutatni és még a szellemi érettség megállapításához is az iskolai bizonyítvány hiányos kritériumára szorulunk, mely még kevésbé kielégítő, mivel az erkölcsi és szellemi fejlődés az egyeseknél nem szokott párhuzamosan haladni, így még annak a szemében is, aki nem minden pontban demokrata, az összes fennálló választórendszerek közül az általános, egyenlő és titkos választójog látszik olyannak, melynek legkevesebb hiánya van; tapasztalataink is amellet tanúskodnak, hogy kedvező hatásai, amelyeket a népek gazdasági és kulturális haladására gyakorol, a kedvezőtlen hatásokat, amelyektől egy emberi intézmény sem ment, messze túl-

haladják. Felébreszti és megerősíti a felelősség érzését mindenért, ami az országban történik. Mindenkit kényszerít arra, hogy foglalkozzék az állami közösség nagy problémáival és már ezáltal is kultiválón és etikusan hat. Egy javítást azonban szükségesnek tartok: a két kamara-rendszert, amelynél a képviselőházat az általános, egyenlő, közvetlen választójog alapján (lehetőleg az arányos választójoggal), míg a főrendi-házat háromnegyedrészen ugyanazon választójog alapján, de az összesített választók élethivatásuk szerint, egynegyedrészen pedig a műveltebbek kiváltságos választójog alapján választották meg. A birtok vagy a születés kiváltságai civilizált állam választójogában képtelenségek. A szavazás nyilvánossága a csekély véleménykülönbségek demonstratív hangsúlyozása folytán gyakran alkalmas arra, hogy a tárgyi ellentéteket személyesekké élesítse és azokat elmérgesítse, még gyakrabban azonban veszélyezteti a választás szabadságát és egyenesen közvetlen vagy közvetett szavazatvásárlásra csábít, amely titkos szavazásnál sokkal inkább elkerülhető. A pluralitás Belgiumban igen rossznak bizonyult és veszedelmes utcai harcokat idézett elő. Bár Magyarországot megkímélnék ettől!

Az osztályellentéteket a pluralitás viszi csak igazán a köztudatba át a vagyonosak többes szavazata által, még pedig a legizgatóbb formában. Ellenben a kor és műveltség kiváltságolása, mint kisebb igazságtalanság, kevésbé gyűlöletes, ha nem ölt túl durva formát.

Ennélfogva, legfeljebb tíz éves átmeneti időre, védelmezni lehetne az analfabéták korlátozott szavazatát; azonban annak a számításnak, mely szerint tíz ember, mert nem tud írni-olvasni, csak annyit nyom, mint egy, aki e szerény művészet felett rendelkezik; mely egy embert, aki 20 korona egyenes adót fizet, többre tart, mint tizenkilenc szegényt, aki nem járt iskolába és egy végzett középiskolai tanítványnak annyi értéket tulajdonít, mint harminc analfabétának: igazán a legmélyebben felháborítóan kell hatnia. Az egy éves állandó lakóhely is, amely községi választásoknál helyénvaló lehet, állami választásoknál értelmetlen és egyoldalúlag gyűlölködő. Ha a pluralitást, akár csak mint átmeneti rendszert is, támogatni akarják, sokkal szerényebb határok közé kell azt szorítani. Körülbelül egy szavazatot lehetne adni az analfabétáknak, másfelet mindenki másnak, kettőt azoknak, akik középiskolát végeztek. Untig elég, ha föltesszük, hogy egy kevés iskolai műveltség félszer bölcsőbbé és jobbá tesz, míg más nagyobb műveltség kétszer olyanná. A félszavazat nem okoz nehézséget, a választási eredmény összeadása tart csupán kissé tovább. Az adófizetés a legrosszabb mértéke a politikai érettségnek, különben is a szegényebbek aránylag többet fizetnek közvetett adókban. Az erkölcsi eredmény akkor volna

legnagyobb, ha a túlságos rég óta és túlságos nagyon kiváltságosak hamar és határozottan lemondának elavult kiváltságaikról, amelyeket sokáig úgy sem tarthatnak fenn. Egy választójog azonban, amely az általánosság örve alatt a választók 28%-ának legalább 59% szavazatot biztosít, és ezzel az alsóbb osztályokat minden reményüktől megfosztja, hogy a parlamentben a többséget megszerezzék, a csalódot” taknál heves elkeseredést fog előidézni és így az ország jövőjére káros hatással lesz. Ez a választójog erkölcstelen és elmaradott. Csakis az általános, egyenlő és titkos választójogával bizonyíthatja be manapság minden állam Nyugat-Európával való egyértékűségét.

III.

KARL KAUTSKY, a *Neue Zeit* főszerkesztője, a német szociáldemokrácia tudományos vezére:

Sajnálom, hogy időm nem engedi, hogy kérdéseire részletesen válaszoljak. Csak azt mondhatom, hogy mindazt, amit a többes választójog érdekében mondanak, üres fecsegésnek tartom. A proletariátusnak s egyáltalán az egész népnek erőszakos leigázását jelenti, épúgy, mint a nyilvános szavazás. Mindkettő nem más, mint egy reakcionárius és csődöt mondott arisztokrácia eszköze arra, hogy az államhatalmat továbbra is a néptömeg kiszípolozásának szolgálatába helyezze.

Sajnálom, mint mondám, hogy időm nem engedi a mondatokat megokolnom. Ez azonban már oly gyakran és oly találóan megtörtént, hogy csak sokszor mondottat ismételhetnék.

IV.

FERDINAND TÖNNIES, kielii egyetemi tanár, a német társadalomtudomány egyik vezérlő képviselője:

Az elém terjesztett kérdésekre következőket válaszolom:

1. A tapasztalat tanítja, hogy az általános, egyenlő és titkos választójog hatása a népek gazdasági és kulturális haladására túlnyomó mértékben kedvező. Azáltal, hogy megélénkül a politikai érdeklődés, úgy látszik, mintha az egész szellemi tevékenység nagyobb és élénkebb lenne. Eme rendszer javítását nem tartom szükségesnek, de lehetségesnek és kívánatosnak az arányos választójog, és nem sok idő múlva a női választójog irányában. Emellett a magasabb korhatárnak — betöltött 30-ik életév — gyakorlatilag talán kevés jelentősége, de nagy etikai, tehát közvetett értéke volna, amennyiben azt a felszólítást tar-

talmazná, hogy a gyakorlandó választójogra kellőképpen előkészüljenek. Azonban megfelelő állampolgári tanítás minden iskolában már a korábbi politikai nagykorúságot is jogossá tehetné. A többes választójog és a nyilvános szavazás nem korrektúrája, hanem karrikaturája az állampolgári egyenlőség nagy gondolatának, amely az általános választójogot jellemzi és amely népnevelési hatást gyakorolhat, úgy a felsőbb, mint az alsóbb osztályokra.

2. A többes választójog pedig az osztályellentéteket nem enyhíti, hanem azokat kiélesíti. Az intelligencián alapuló census nem egyéb, mint elburkolt vagyoni census. A valódi politikai értelmet nem lehet megmérni, ép oly kevéssé, mint ahogy nem lehet megmérni az egyes bírók bírói eszét az esküdszékekben, vagy bármely testület valamelyik tagjának belátását. Ha Magyarországnak 1,270.924 polgára van, aki írni-olvasni nem tud, akkor az alsó néposztályok jogosan követelik, hogy ezt a szegényt töröljék el királyságukból. Ha emellett még politikailag is helotákká alacsonyítják le őket, úgy nyilvánvalóan megfosztották őket attól a lehetőségtől, hogy eme s más jogos követelésüket érvényre juttassák. Minden politikai lealázás a tömeget törvénytelen utakra taszítja: az utcára.

3. A nyilvános szavazás erkölcsi hatását végleg diszkreditálnak tartom. Windhorst, centrupárti képviselő 1873. november 26-án beismerte, hogy erről szóló nézeteit kénytelen volt megmásítani. A tapasztalat, hogy mikép befolyásolhatják Poroszországban a nagybirtokosok, a kormány és a gyárosok a választókat, megtanította őt: „túl sok volna, ha azt követelnék az emberi természettől, hogy ily terrorizmusnak ellenálljon”. A porosz képviselőház ugyanazon az ülésén von Mellierkrod képviselő beszélt egy nagy urasági birtokról, „ahol az embereket, akikben megvolt meggyőződésük bátorsága, elismerésképpen, szolgálati viszonyuk felbontásával jutalmazták”. De ez mindenütt, mindennapi tapasztalat, ahol nyilvános népválasztás van. A nagy uraknak csak akkor kellene megengedni a nyilvános szavazást, amikor klubjaikban a nyilvános szavazást fogják bevezetni.

V.

ACHILE LORI A, turini egyetemi tanár, a modern szociológia egyik úttörője:

Sietek kérdőívére válaszolni, annál inkább, mivel a felvetett kérdéstről nagyon megállapodott és régi nézeteim vannak.

1. Azt hiszem s azt hittem régtől fogva, hogy a szavazás minden büntetlen polgárnak elvitázhatatlan joga s így a kormány

őt ettől törvényesen meg nem foszthatja. Meglehet, hogy e választási rendszer eleinte, öntudatlan vagy tapasztalatlan választók kezében, tévedéseket szülhet, de ép a választási jognak gyakorlása szükségszerűleg hozzájárul e gyermekbetegségek kiküszöböléséhez. A szabadság, íme ez a népek nevelője; királyi út, mely a polgárerényhez és a politikai érettséghez vezet; kivülről nincs más mint az örökös gyermekség s az elméket mindörökké pólyába szorító csecsemőkor.

Megértem ugyan — bár nem helyeslem — hogy a néptől szavazati jogát megtagadják: ez a reakció eljárása, de legalább egyenes és tisztességes eljárás. De amit nem értek meg, ami a leggonoszabb rablás, az abból áll, hogy a népnek névleg megadják szavazati jogát, hogy aztán a gazdagoknak osztott pluráris szavazattal ezt rögtön megbénítsák és megsemmisítsék. — Ez a kodifikált hazugság; ez a furfangnak és a csalásnak a kormány által való megalapozása.

2. Kétségtelen, hogy a szavazásnak bármily megszorítása a szociális reformnak kedvező mozgalmak elé leküzdhetetlen akadályokat gördít. Tényleg, a történelem bizonyítja, hogy minden demokratikus újítást a szervezett és a törvényhozó gyülekezetekben képviselt népies osztályok erőszakolták ki a kormányoktól. Vagyis a felsőbb osztályok politikai monopóliuma minden jövő társadalmi újításnak s a szegény osztályok felszabadításának sírkövét jelenti, vagyis a legszomorúbb módon veszélyezteti a társadalmi békét s felcsigázott és kiélezett osztályütközésekre vezet.

3. A nyilvános szavazás minden választói szabadságnak megtagadása, a választónak politikai alárendeltsége munkaadójával s mindazokkal szemben, akiktől a gazdasági társadalomban függ. A múlt század elején Angolországban a választás nyilvánossága ellen megindult küzdelem feltárta e rendszer összes szégyenletes, és reakcionárius árnyoldalait s elvehetne minden tisztánlátó népnek kedvét e rendszer visszaállításától.

VI.

J. CASTBERG, Norvégia igazságügyminisztere:

Az általános választójogot a férfiaknak 1898-ban adták meg Norvégiában; csak egy szavazattal bír minden választó; szavazójoga van minden 25 éven felüli férfinak, ki jelenleg a választókerületben lakik, ki az utolsó évben nem részesült szegény-segélyezésben vagy ki nincs büntető ítélet alapján a polgári jogoktól megfosztva. A sza-

vázás szigorúan titkos. Ez a rend már a *Storthing*-választásoknál gyakorlatban volt és teljesen jónak bizonyult. Különösen minden párt elismeri, hogy az általános választójog a nemzeti politikának a Svédországgal való unióval szemben hatalmat és erőt adott, ami a nemzeti feladat keresztülvitelét lehetővé tette, amennyiben az egész népet felölelte. A választójogot a *Storthing*-választásokhoz a nőknek tavaly adták meg, de még nem alkalmazták.

Kérdéseire válaszolni bátorodom:

1. Az általános és titkos választójog — *one man, one vote* — csak javára lehet a nép intellektuális és gazdasági előmenetelének. Ezen választójognak valamilyen elvi vagy lényeges korlátozása nem ajánlatos. Különösen elvetendő a többes szavazat vagy a nyilvános szavazás rendszere. Országunk tapasztalatai szerint a szavazásnak szigorúan titkosnak kell lennie, hogy a választás igazságos és szabad eredményét biztosítsa. Mi mind a két rendszert alaposan vizsgáltuk meg és régóta áttértünk a titkos szavazásra.

2. Oly választójogi rendszer, mely a társadalom vagyonosabb rétegeinek többes szavazati jogot biztosít, bizonyára nem képes a népesség különböző osztályainak társadalmi és politikai ellentéteit mérészkelni, vagy az alsóbb osztályok jogos követeléseit kielégíteni.

3. A nyilvános szavazás veszélyezteti a közélet tisztaságát. Könnyen arra csábítja azokat, kik erkölcsileg és gazdaságilag gyöngék, hogy meggyőződésük ellen szavazzanak és lehetővé teszi azon lelkiismeretleneknek, kiknek gazdasági hatalmuk van mások felett, hogy ezáltal jogtalan befolyást gyakorolhassanak. A titkos választás megátalja minden egyes választó szavazásának ellenőrzését és biztosítja a választók önállóságát és becsületességét.

VII.

ERNST MACH, ny. bécsi egyetemi tanár, a császári akadémia tagja, egyike a legnagyobb élő természettudósoknak és filozófusoknak:

Nem vagyok politikus, tehát a Magyarországon tervezett választójogi reformot illető kérdéseire nem egykönnyen felelhetek. Azonkívül nem ismerem Magyarországot és nyelvét. De mivel élénken érdeklődtem az analóg osztrák reform iránt és mivel az illető tárgyalásoknál bizonyos tapasztalatot szereztem, tehát nem akarok elzárkózni egyéni nézetemmel:

1. Első kérdésére vonatkozva, teljes meggyőződéssel mondhatom: az egyetlen intézmény, amely megfelelő, a kultúra hala-

dásával arányos népképviselőt biztosít az általános, egyenlő, közvetlen választójog, titkos szavazással.

Minden úgynevezett javítás, legyen az akár pluralitás, akár nyilvános szavazás útján, annyi, mint az általános, egyenlő választójog megsemmisítése illetőleg korrumpálása.

2. Nem tudom belátni miképp lehetne így az osztályellen-téteket enyhíteni és a jogos követeléseket érvényre juttatni. Valóban, ha az ellentétek nem nyilvánulhatnak, ha a követelések el sem hangozhatnak, akkor tényleg enyhítésnek tűnhetik fel ez az eljárás.

3. A harmadik pontra már 1. alatt megfeleltem.

A legnehezebb az analfabéták kérdése. Itt minden a viszonyok pontos ismeretétől függ, amely nekem nem áll rendelkezésemre. Hiszen merülhetnek fel kétségek, vajjon lehet-e egyenlőnek tekinteni az analfabétát, aki csak nehezen képes elfogulatlan ítéletre és önálló véleményre, más polgárral; de neki 1/10 szavazatot adni, amely fölött még csak nem is szabadon, hanem csak presszió és felügyelet alatt rendelkezhetik, ezt az általános egyenlő választójog kigúnyolásának tartom. Semmiféle műveltségi különbség sem oly mérvadó mint az, amely az analfabéta és az írni-olvasni tudó között áll fenn. Ezért a szavazati érték fokozatát 1-től 3-ig, adó és műveltség szerint, már egyáltalán nem vagyok képes megérteni. A magasabb műveltség és állás, a parlamenti túlsúly révén úgysis eléggé érvényre fog jutni.

Kívánom, hogy sikerüljön Önöknek az általános, egyenlő, választójogot, „javíthatatlanul” érvényre juttatni.

VIII.

RUDOLF GOLDSCHIED, a bécsi szociológiai társaság elnöke:

Ma az összes tudományok, főképen a történelmi ismeret egyik legbiztosabb eredményének kell tartani azt, hogy az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog korunkban a népek versenyképességének nélkülözhetetlen előfeltétele a hatalomért való nemzetközi küzdelemben. E jog megadása nemcsak azért szükséges, hogy a munkásosztály érdekeit az államban képviselhesse, hanem azért is, mert csak az az állam nem marad jólétben és hatalomban a szomszéd államok mögött, mely alkotmányát a legmodernebb szellemben alakítja át. Ezt semmi sem bizonyítja inkább, mint Németország emelkedése és Oroszország hanyatlása az utolsó évtizedekben. Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog, melyet minden korlátozás és jogelcsavarás

nélkül minden nagykorúnak és épelméjűnek megadnak, az állampolgári nevelésnek legfontosabb részét képezi s az iskolai képzettség elengedhetetlen folytatásának tekinthető. Iskolakötelezettség és választójog kiegészítik egymást és együtt alkotják meg az egészséges tömegkultúra egyetlen megbízható alapját; viszont egyedül ez a tömegkultúra kezekedik a gazdasági versenyképességért. A pluralitás nem tekinthető az általános választójog hasznos javításának; ellenkezőleg, annak megtagadását jelenti. A történelem ezt is kétségtelenül beigazolta. Az emberi természet önzésének megrögzött és a történelmi múlt által kimélyített szűkkeblűsége a birtok és a képzettség kiváltságolása mellett mindig és mindenütt arra vezetett, hogy a kiváltságos kisebbségek kíméletlenül a közre ártalmas előnyök biztosítására törekedtek. A vagyon és műveltség uralma sehol sem váltotta be azt, mit tőle vártak. Ellenkezőleg azok, kik a műveltséget és a vagyont élvezték eddigelé, mindig haszonleső önérdelkeik fegyveréül használták ezt az előnyt a létért való küzdelemben. Az ember még nem oiy természetű ma, sem nincs arra nevelve, főképen nem a valóság által, hogy érzéke legyen felebarátai szükségletei iránt. Ezért az emberi szükségletek kielégítésére csak az esetben van kilátás, ha ezek a népképviselői testületben majd megfelelő kifejezésre találnak. Alkotmányosan kormányzott országokban a népességnek csak azon rétegei érdekében történik valami, melyeknek szavazatai szerepet játszanak a választásoknál. Csak az, ki csorbítatlan szavazatát adhatja le, adhat valamit, ha nincs is semmi más egyebe, a politikusnak. Semmiért az ember az életben, sajnos, semmit sem kap. Ez az az ok, mely végre azt a belátást is ki fogja kényszeríteni, hogy a család fejlődése és egészsége érdekében a nő választójoga is szükséges. A pluralitás a választójogot éppen a legérzékenyebb helyén találja. Igazi jog helyett esupán látszatát kelti a jognak, mi által különösen izgatóan hat. Kulturjogállam helyett papírból való jogállamhoz vezet; ahol az igazságosság ércfalainak kell állania, ott eltolható papirosfalakat emel. A korlátlan, általános, egyenlő és titkos választójog követelése azonban korántsem pusztán az emberiségnek, avagy az igazságosságnak a követelménye, Viruló fejlődés előfeltételét képezi, az emberek minőségét emeli, új termelésnek és új fogyasztásnak teremt lehetőségeket. Csak az a kultúrnép, mely minden ízében magas színvonalon áll, léphet fel tartós sikerrel a világpiacon és szerezhet nemzeti sajátosságainak általános nagy tekintélyt. Főképen a monarchiában Magyarország fogja rövid időn belül gazdasági és a politikai hatalmában káros következményeit érezni annak, ha elmulasztja magát a kor magaslátán álló alkotmány-mechanizmussal idejekorán ellátni. Ezzel nem-

csak a monarchiában elfoglalt állásának fog ártani, hanem azt is el fogja érni, hogy a hátramaradt Magyarország által akadályozott és a vele való folytonos viszálykodások által kifárasztott monarchia, nem érheti el a hatalmak versenyében azt a pozíciót, melyet elfoglalni hivatva volna területiális birtoka és népességének tehetsége alapján. Csak az állam összes nemzetiségeinek legintenzívebb kifejlődése teheti képessé a közöttük legtermőképesebb nemzetet arra, hogy a nemzetközi tekintély legmagasabb fokára emelkedjék. Különösen az analfabéták állampolgári mellözését kell a fejlődés szempontjából elítélni. Az állam az oka, hogy analfabéták vannak; hogyan szabad az ő mulasztásos bűnéért még ezeket meg is büntetni. Ez az igazságtalanság megkettőzése. Ha majd az analfabétáknak is teljes választójoguk lesz, akkor rövid időn belül nem lesz több analfabéta. Egyedül ennek az útján fog az összesség annak tudatára ébredni, mily erősen ártalmára van az államügynek az analfabéták nagy száma. A kormány által javaslatba hozott és a pluralitással és sok egyébbel elrontott választójog Magyarország és ezzel Ausztria fejlődését is évekre meg fogja kötni. Fontos lehetőségeket, melyek ma már megvannak, nem használ ki ez a javaslat, ezáltal azt fogja elérni, hogy Magyarország az általános fejlődésben messze el fog maradni — gondoljunk csak az egész Kelet sorsára — anélkül, hogy erre valamely belső szükségesség kényszerítené. Minden történet azt tanítja, hogy a kultúrának és hatalomnak nincs nagyobb akadálya, mint kicsinyes szűkkeblűség partikularisztikus okok miatt, mint félelem a népjogok kiterjesztésétől. Az összes állampolgári jogok, melyeket megadunk, idővel állampolgári kötelességekké lesznek, melyekre bensőleg rátermettekké igyekeznek lenni az emberek. Ezen választójogban és a ma is fennállóban általában legerősebben a nyilvános szavazást kellene elítélni. Ennek elmaradhatatlan következménye a lelkiismeret legnyomasztóbb leigázása volna és oly erkölcsi romlottságot létesítene, mely alulról felfelé szükségkép az egész népet megmérgezné. Csak egyet ne felejtünk el: a széles népességrétegek a nemzet elitjének organikus tartalékát képezik. Aki a széles tömegeknek nem akar annyi kultúrát adni, amennyi csak lehetséges, az saját organikus tartalékát mérgezi meg. Ezért nemzetpolitikai szempontból csak a legelőrehaladottabb alkotmány okos. Minden más rendszabály kamatok helyett tőkéből való élés, melynél a jelenlegi látszólagos előnyök nemsokára a legkegyetlenebbül megbosszulják magukat. Bátorság a szabadsághoz; bátorság a nagylelkűséghez; bátorság a kultúrához; erős és tartós államhatalomnak ez a legjobb receptje.

IX.

WALTER CRANE, a modern iparművészet és esztétikai szociálpolitika egyik legnagyobb képviselője:

Levelére és kérdéseire, melyekben nézetemet kéri ama pontokra nézve, melyeket ön kormányuk választási törvényjavaslatával kapcsolatban felhoz, sorjában a következőket felelhetem:

1. Azt mondhatom, hogy az „általános, egyenlő és titkos választójog” nagyfontosságú minden nép „gazdasági és szellemi haladására” nézve. Pártolom a felnőttek választójogát— mert a nép képviselete csak akkor lehet teljes, ha minden nő és férfi polgárként szavazhat. Kifogásolok bárminő plurális szavazást, de azt hiszem, hogy a Ház tagjaira való szavazás úgy volna módosítandó, hogy a népnek legteljesebb képviseletét biztosítsa, az aránylagos képviselet elve alapján, melynek helyességét nálunk ma már mindenki elismeri.

2. Nem hihetem, hogy ily megszorításokat és korlátozókat tartalmazó javaslat a munkásosztályt kielégítse.

3. A szavazat birtokának és gyakorlásának a helyes polgári öntudat és személyes felelősség érzését kellene kifejlesztenie, mert a szavazó nőnek vagy férfinak azt kellene éreznie, hogy az állam felépítésénél vagy a társadalmi szervezet megújításánál segítkezik s hogy az általuk védett emberek és módzatok nemcsak a maguk, hanem országuk és jövőjük biztosítékai.

Bármely ország jólétének mértékéül lakói többségének állapotát tartom és nem igazságos vagy tökéletes az oly választási rendszer, mely nem a többség akarátát fejezi ki.

X.

GEORGES RENARD, a *College de France* tanára, a francia társadalomtudomány egyik vezéralakja:

Ama törvényjavaslat, melynek ötletéből ama kitüntetésben részesít, hogy nézetemet kérni, kétségtelenül az álcázott, még pedig rosszul álcázott plutokrácia megteremtésére irányuló kísérlet; végeredményben a nemzet sorsát a gazdagok kisebbségének kezébe teszi le, mivel a nagyobb adót fizető, avagy a közép- vagy felsőbbiskolai képzettséggel (mely jelentékeny költség nélkül el nem érhető) bíró polgár a közügyek intézésében annyit fog nyomni, mint két vagy három polgártárs. Ezenfelül tág kaput nyit a kormány önkénynek,

mivel a Franciaországban 1850. május 31-én az akkor „ronda tömegnek” nevezett osztály leigázására megszavazott szerencsétlen törvény mintájára megengedi, hogy az egyévi lakhely jogcímén és a polgári jogok elvesztését kimondó büntetések sokszorosításának segítségével jóformán mindenkit eltehessenek láb alól, ki a függetlenség gyanújába keveredik. Azoknak, kik a régi cenzusos rendszer ez újabb kendőzött kiadását ajánlják, legalább volna annyi bátorságuk, hogy annak reakcionárius jellegét és célját őszintén megvallják.

Mivel mindezek ellenére e rendszernek mégis akadhatnak hívei, nézetem szerint annak meghatározása és lealcázása nem elegendő, hanem még meg kell mondani, miért igazságtalan és veszélyes az. Ezt teszem most, mikor kérdéseire, föltevésük sorrendjében, válaszolok:

1. Az általános választójog alapja amaz elv, hogy bár nem minden intelligencia egyenlő, mégis minden felnőtt emberi lény jobban tudja, mind bárki más, hogy mi kell neki és hogy az ő akarata, személyisége époly tiszteletreméltó, mint a társadalom akármelyik más tagjáé. Két nagy érdeme van: Egyrészt a polgárokat politikai műveltség szerzésére, vagy annak fölfrissítésére kényszeríti, mivel mind oly kérdésekről való szavazásra hívja fel őket, melyek mindnyájuk számára életbevágóak; szükségyszerű kiegészítője az egyetemes tanítás, melynek logikailag meg kellene azt előznie, de amely történelmileg követi azt, mivel az uralkodó kisebbség mindig kísértésbe jő, hogy a kormány” zása alatt levő többségét tudatlanságban tartsa és mivel a népnek előbb uralkodnia kell, hogy azután kivívja a tudás forrásainak az összes gyermekek számára, vagyoni tekintet nélkül való megnyitását. Másrészt az általános választójog magában foglalja az összeolvadás kezdetét amaz osztályok között, melyeknek szavazólapjait ugyanabban az urnában egyesíti; rázkódtatás nélkül halad a társadalmi egyenlőség felé és ép ez ama rejtett főök, melyért küzdenek ellene. De, ha igaz, hogy a társadalmak a halálbüntetés terhe alatt nem maradhatnak mozdatlanok, úgy ép azért kell hálásoknak lennünk az általános szavazati jog iránt, mivel az a haladás szabályozója és a progresszív fejlődés eszköze. Ép ezért megfosztja az erőszakot létjogosultságától és ha nem is sikerül mindig annak meggátlása, legalább gyűlöletessé, törvénytelené és bizonyos mértékig fölöslegessé teszi azt, mivel az erők brutális összeütközését a szavazatok békés mérlegelésével helyettesíti.

Mindebből nem következik csálhatatlansága, sem az, hogy egy-maga segíthet a társadalom összes bajain. Szervezni, felvilágosítani kell azt; sőt javítható is. A távoli eszmény az, hogy az összes polgárok kellően ismerjék a közéletet ahhoz, hogy közvetítők nélkül maguk hozhassanak törvényeket közös érdekeik védelmére; hogy ne

kelljen felségjogaikat képviselőkre bízniok, hogy egyre inkább a dolgok és egyre kevésbé az emberek felett szavazzanak.* A legközelebbi eszmény, addig míg a képviseleti rendszer szükséges, legalább is az, hogy a szavazás a közóhajt pontosan fejezze ki, ne nyomja el a kisebbséget: lojális és valóban szabad legyen. Ezért teszi az arányos képviselet lehetővé, hogy minden nézet megnyilvánuljon a parlamentben és mindazok az újítások, melyeket a család kikerülése és a választó szabadságának biztosítása céljából találnak ki, megérdemlik a tanulmányozást és az elfogadást ama nép részéről, mely komoly és nem álkormány után sóvárog.

Ellenben két vagy három szavazati jognak egy polgár személyében való egyesítése kiáltó ellentétben áll az erkölcsi személyiség egyenértékének elvével, mely az általános választójog alapja; ami pedig a nyílt szavazást illeti, az esetleg igazolást nyerhetne, ha minden polgár gazdaságilag egyenlő volna, ha a társadalom nem oszlana szegényekre és gazdagokra, munkaadókra és munkásokra, urakra és szolgálókra; de jelenlegi viszonyaink között nem egyéb, mint kényelmes eszköz arra, hogy az eredményeket meghamisítsák ama nyomás által, melyet az erősek kikerülhetetlenül gyakorolnak a gyöngékre.

2. Mikor kérdéseinek másodikához érek, azon tűnődöm, hogy hogyan merészlik a szóbanforgó tervet azzal megokolni, hogy az osztály ellentétek enyhítésére alkalmas? Ellenkezőleg, én azt tartom, hogy természeténél fogva még jobban kiélezi azokat. Valóban a szegények, a munkások, a parasztok, kik óriási számuk ellenére egyáltalában nem remélhetnék nézeteik, vágyaik érvényesítését a kiváltságolt választók kisebbségével szemben, módfelett jó, békés emberek volnának, ha zúgolódás nélkül fogadnák el azt, hogy örökös tehetlenségre kárhoztassák őket. Kissé naivnak tartom ama hitet, hogy sokáig beleegyezzenek abba, hogy kívánságaik érvényesítését kizárólag vagyonosabb polgártársaik jóakarására bízzák. Nagyon félek, hogy az alsóbb néposztálynak a felsőbb kényére-kedvére való eme kiszolgáltatása a forradalom állapotát teremti meg majd amaz országban, mely oly könnyelmű és azt törvénnyel szentesíti. Láttuk ezt Franciaországban 1848 előestéjén.

3. Végül a nyílt szavazás, eltekintve attól, hogy, mint fentebb kimutattam, a szavazás meghamisításának igen súlyos bűnével járna együtt, még a társadalmi béke szempontjából is igen veszélyes következményekkel járna. Vajjon nem látják ama képviselőjelölt bosszúját, ki tudja, hogy bukását X. vagy Y. úrnak köszöni; a munkaadó dühét,

* Mint ez Svájcban a nép megkérdézése és indítványozási joga által történik.

mely ama munkást érné, ki bizalmát megvonta tőle; a nagybirtokos bosszúját ama paraszttal szemben, ki az egész világ szemeláttára ellene szavazott? A szavazás e módja felbátorítaná az álszenteskedést és az ellenségeskedés állandó forrásává válna. A terv elejtésére ennél kisebb ok is elegendő volna.

Azzal fejezem be, hogy a magyar népnek azt kívánom, ne kelljen oly választójogi törvényt elszenvednie, mely őt 60 évvel Nyugat- és Közép-Európa majdnem valamennyi népei mögé visszavetné és amely alkalmasint rövidesen veszélyes rázkódtatásoknak szolgálná ki.

XI.

OTTO BAUER, a bécsi *Kampf* c. folyóirat szerkesztője, *Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage* c. alapvető munka szerzője, a magyarországi nemzetiségi viszonyok egyik legalaposabb ismerője a következő mélyreható essayben válaszolt:

A magyar állam a magyar nemesség műve. A nemes földesúri-osztály rendi állama csak addig volt lehetséges, amíg a parasztnép, melynek kizsákmányolásán alapult a földesúri kultúra, minden magasabb szellemi élettől el volt zárva és a politikai küzdelmekben nem volt része.

A magyarság uralma a nemzetiségek fölött azon tényen alapult, hogy magyar vagy legalább is a megmagyarosodott földesúri-osztály uralkodott az idegen népek paraszttömegei fölött. A magyar állam nemzeti karakterét tehát szociális szerkezete indokolta.

A kultúréletnek a XIX-ik században demokratikussá való tétele, mely a polgárforradalomnak a következménye, komolyan veszélyeztette ezt az egész állami épületet.

De a magyar nemesség okos és áldozatkész politikával mégis megmentette azt. Azáltal, hogy a nagy forradalmi év küszöbén rendi kiváltságai egyrészeről a polgárok és parasztok javára lemondott, a reménytelen rendi forrongásból egy egész nép legyőzhetetlen fölkelése lett. A megifjodott magyar államban épen úgy megmozdultak a munkálkodó osztályok, mint más államokban; kis polgárok, parasztok és munkások. Mentül gyorsabban vonul be Magyarországra az ipar, annál gyorsabban fognak a kis polgári és paraszttömegek a nemesi földbirtokososztály uralma alól fölszabadulni, annál erőteljesebben fogja a munkásosztály osztályharcát vívni.

Ezt a szociális fejlődést a paragrafusoknak még oly művésziessen kieszelt építménye sem tartóztathatja fel. A szociális fejlődés azonban nemzeti jelentőséget is nyer. Valamint a magyaroknak idegen, nem-

zeti uralma (*nationale Fremdherrschaft*) a nemzetiségek felett, következménye volt a földesúri-osztály idegen uralmának a parasztok felett, úgy a magyarság korlátlan egyeduralma nem lehetséges többé, mihelyst a nemzetiségek parasztos népéletéből önnáló nemzeti kultúra és önnálló politikai akarat nő ki. A kizsákmányolt osztályokkal együtt az elnyomott nemzetiségek is felfognak emelkedni. Ausztria, Oroszország és a Balkán-félsziget példája bizonyítják, hogy ez a fejlődés is kikerülhetetlen és semmiféle törvény által meg nem akadályozható.

Ezekből a szociális és nemzeti mozgalmakból fejlődött ki az általános, egyenlő és titkos szavazás behozatalának követelése.

De ezen mozgalmaknak nem a sorsa, hanem csak az alakja, melyben az végbe fog menni, függ a választójogi törvénytől.

Ha a magyar földesúri-osztály ma is olyan okos és áldozatkész volna, mint őseik ama nagy forradalom előestéjén, akkor elfogadná az általános és titkos választójogot. Ezáltal egyelőre biztosítaná uralmát. Lassú organikus fejlődés formájában haladna aztán az elnyomott osztályok és nemzetiségek fölemelkedése. A magyar földesúri-osztálynak csak lépésről-lépésre kellene hátrálnia; a parlamentáris küzdelmek hosszadalmas útján, melyek ismét sokféle kompromisszumra vezetnek, jönne létre a még eddig jogtalan osztályok és nemzetek fölemelkedése. Hogyha ellenben a plurális választójog és a nyilvános szavazás által ezt az utat elzárják előttük, akkor az elnyomott osztályok és nemzetek parlamenten kívüli tömegmozgalmakkal iparkodnak majd követeléseik teljesítését elérni.

Ilyen tömegküzdelmekre a lélektani hajlandóságot nem csak az teremti meg, hogy lehetetlenné teszik a nyugodt parlamentáris utat, hanem a választótörvény egyes rendelkezései is ebben az irányban fognak hatni. Ha a nemzeti és szociális idegenuralmat máskülönben elébb meg kell magyarázni, a plurális választójog azt közvetlenül szemléltetővé teszi. A törvény, mely a zsidó gyáros vagy a magyar földesúr véleményét háromszor vagy harmincszor többre becsüli, mint egy tót munkásét, osztály és faji gyűlöletet teremt. Nincs az a szociáldemokrata agitátor, nincs az a nemzetiségi vezér, ki annyit tehetne a néptömegek fölrázására, mint ama számítások nyilvánosságra hozatala, melyekkel Andrássy gróf beakarja bizonyítani, hogy milyen kitűnően védi tervezete a vagyonosokat a munkások támadásaival, a magyarságot a nemzetiségekkel szemben. A plurális szavazójoghoz hasonlóan hat a nyilvános szavazás. Semmi sem hat olyan ingerlőleg, mint annak megfigyelése, hogy a nyilvános szavazás megadja az államnak, az önkormányzati testek felett uralkodó klikkeknek, a földbirtokosoknak és a gyárosoknak a lehetőséget arra, hogy a gazdaságilag tőlük függő egyé-

nek választó szabadságát elrabolhassák. Ehhez járul még az is, hogy a nyilvános szavazás bizonyos fejlődési fokon veszedelmes fegyverré lesz eredeti hasznélvezői ellen. Galíciában például, a nyilvános szavazás azelőtt persze lehetségessé tette, hogy a lengyel nagybirtokosok a tőlük függő ruthén parasztok által választassák meg magukat. De midőn az osztály- és nemzetiségi öntudat megerősödött a ruthén parasztokban, nagyon gyakran maguk a ruthén választókerületeknek lengyel kisebbségei sem mertek ruthén jelöltek ellen szavazni. A lengyelek, kik a nyilvános szavazást oly sokáig értékes eszköznek tekintették, végre maguk követelték eltörlését.

Így vezetnek a plurális szavazati jog és a nyilvános szavazás a nemzeti küzdelmek élesztésére és mélyítésére. Minthogy azonban egyidejűleg a megkárosított osztályok és nemzetek parlamentáris érvényesítésének lehetőségét elrabolják, megteremtik a forradalmi tömegmozgalmakra való hajlandóságot.

A koalíciós kormány választóreformja Magyarországot olyan ösvényre kényszeríti, mely kikerülhetetlenül politikai katasztrófákhoz vezet.

A munkásosztályok és nemzetiségek fölemelkedése mindenkép be fog következni; ha a nyugodt parlamentáris fejlődés útját elzárják előttük, akkor ez az ipari munkások tömegsztrájkjára, a vidéki lakosság lázadásaira és irredentisztikus izgatásokra fog vezetni. Ilyen kibontakozás a magyar államra nézve annál veszedelmesebb lesz, mert Kelet-Európa államalkatai korántsem oly merevek, mint a Nyugat nemzeti-ségileg egységes államai. Ausztria sok nehéz küzdelemmel nemzeti autonómiához küzd ki magát. A Balkán-félszigeten minden kavarog. Oroszországban a lengyelek mellett a többi, milliókat számláló leigázott népek, kis és fehér oroszok, litvánok, lettek és esztek stb. megmozdultak. A szociális forradalmat a nyugaton, követni fogja Kelet-Európa nemzeti átalakulása. Ha az elkerülhetetlen szociális és nemzeti fejlődést Magyarországon a békés útról elterelik és forradalmi irányba kényszerítik, akkor ezek a mozgalmak sokféle kölcsön hatásban fognak jutni azokkal a nagy átalakulásokkal, melyeknek más államok a szinterei, akkor a politikai katasztrófákban, melyeket az uralkodó osztályok elvakultsága fog felidézni, nem kevesebbről lesz szó, mint a magyar állam létéről.

XII.

A. FOREL, természettudós és szociológus, az antialkoholista és nemi felvilágosítási mozgalom előharcosa:

Kérdései zavarba ejtenek, mert ha tisztában vagyok a Svájcot illetőleg, mely régtől a demokráciához szokott kis ország, hol az oktatás legalább is 15 éves korig kötelező s hol majdnem ismeretlen

az analfabéta (a hegyeken rejtőző néhány ház kivételével csak a gyengeelméjűek között található írni-olvasni nem tudó), úgy ez épen nem áll Magyarországról, mely eddig monarchikus kormányzat és oligarchikus osztályuralom alatt állt óriási arányú analfabéta lakossággal. Ami egy országban helyénvaló, másutt korai lehet. Ezek után elmondhatom nézetemet, a fent írottak szem előtt tartásával.

Ad. 1. Azt hiszem, hogy az általános, egyenlő és titkos választójog a művelt népek egyedüli igazságos rendszere, föltéve, hogy a nőkre is kiterjed, kiket eddig méltatlanul és igaztalanul kizártak belőle, Új-Zélandot kivéve.

Azt hiszem azonban, hogy egyelőre az analfabétákat ki kell zárni, így szoríthatók legkönnyebben az írás-olvasás megtanulására. Hogyan szavazzon értelemmel az, ki írni-olvasni nem tud?

Magától értetődik, hogy első pillanatban az általános választójog ellen irányuló, következő okoskodás nagyon helyesnek látszik:

„Hogyan? A tudatlan, hülye, iszákos szava ugyanannyit nyomjon a latban, mint a művelt, szorgalmas emberé, a tudósé, ki életét tanulással tölti?! A közügyek így oly általánosan eldurvulnának, hogy minden értékesebb ember kedvét veszítené és a kormánygyeplői a tudatlan és állatias szenvedélyű nép keze közé jutnának, mi hosszabb idő múlva minden társadalmi haladást gyökerében fojtana el.”

Ezt a helyesnek látszó okoskodást a tények vagy teljesen, vagy részben meghazudtolták. Ugyanis azt felelem:

„Minden ember ugyanazon agyagból van gyúrva. Mihelyst kiváltságosokat teremtünk, ezek jogaikkal visszaélnak, magukat magasabb lényeknek tekintik és ebből kifolyólag fényűzésben és henyélésben degenerálódnak, míg másrészt az elnyomott osztályokban felbukkanó tehetségek szabad fejlődését akadályozzuk meg. Ha ellenben mindenkinek ugyanoly jogokat adunk, ami nem jelenti, hogy minőségben egyenlősítjük őket, úgy megértetjük a szellem és vagyon kiváltságosaival, hogy felsőbbségük, melyet részben a véletlennek, részben a nekik nyújtott tanulási lehetőségeknek, részben szerencsés átöröklésnek köszönhetnek, hogy e felsőbbség már magában oly kiváltság, melyért a mások munkájának és őseik fáradozásainak vagy érdemének tartoznak hálával s hogy szent kötelességük munkában visszaadni népüknek a különleges előnyöket, melyekkel felruháztattak. Egyszóval a demokrácia és az általános szavazati jog a szellemi munkást társadalmi kötelességeinek átérzésére és teljesítésére kényszerítik — föltéve, hogy e demokrácia és e szavazati jog nem szegődtek a ma uralkodó mammonizmus szolgálatába.

El kell azonban ismernünk, hogy a nép lassan tesz eleget e reményeknek. Könnyen elcsábítják a demagógok, a népszónokok és a firkászok. Nehezen érti meg a komoly embereket, kik jellemének nevelésére vállalkoznak. A testi jólét csábítóbb ránézve, mint szilárd jellem ápolása. De a szabadság és jogegyenlőség által véghezmenő eme lassú nevelés sokkal egészségesebb, mint a kiváltságoltaknak (a kitagadottak kárára) adott ama jog, hogy egyedül ők nevelhessék a népet.

Ad 2. Az e kérdésre adott felelet a többtől függend.

Ad 3. Azt hiszem, hogy a nyilvános szavazás komédia mindenütt, de különösen ott, ahol az erős kormány megfélemlíti a szavazókat s megakadályozza őket a szavazásban.

A szavazás csak akkor szabad, ha titkos. Hogyan kockáztathatja meg a szegény, megélhetésében munkaadóitól függő választó a lelkiismerete szerint való szavazást, ha tudja, hogy szavazata kenyerébe kerülhet, vagy féelmetes ellenségeket szerezhet magának? A nyílt szavazás a politika terén szégyenletes komédia. Csak ott van létjogosultsága, ahol senkit sem kompromittál, így valamely gyülekezetben, ha arról van szó, vajjon a szónokok öt avagy 10 percig beszélhetnek-e, vagy más hasonló, csekély fontosságú kérdésnél. De ahol személyekről van szó, ott a titkos szavazás szükségessége szembeszökő.

Ami még különösen fájlaható kormányuk javaslatában az a választóktól kívánt egy évi egy helyen való tartózkodás. Nem szabad, hogy a lakóhely változtatása megfoszthassa a polgárt választási jogától. Igazolás szempontjából rövid idő írható elő, de mi sem több. A helyi hatóságok szavazatát illetőleg kicsit hosszabb időtartam követelhető, de egy esztendő még itt is legalább négyszerte több a kellenél.

Azt a nézetet sem osztom, hogy a politikai vétkek, az osztály, nemzetiség vagy vallás ellen való izgatások bárkit is megfoszthassanak szavazati jogától. Csak a magánjogi büntetteknek szabad vagy kell meghatározott ideig elkövetőikre ily visszahatással lenniök. Enélkül a kormány elleneseit kénye szerint foszthatja meg a szavazattól. Ez az önkény és abszolutizmus uralmának szentesítése.

A vagyon, a pénz már önmagában annyi előnyt biztosít, hogy felesleges ezeket még a többes szavazattal betetőzni. A vagyonosoknak több szavazatot adni, mint a vagyontalanoknak: nagymérvű igazságtalanság.

A tanult embereknek nyújtott kedvezmény kevésbé önkényes és észszerűbb, de már fentebb kifejtettem, hogy ennek ellenére sem helyeselhetem,

Végül az analfabéták! E kérdésnél tapasztalat híján illetéktelennek tartottam magamat. Nem tudom az analfabéták titkos szavazását elképzelni. Első tekintetre úgy látom, hogy a kormány helyesen rendel ki számukra írni tudó képviselőt. Egy tízre talán nagyon kevés, egy ötre talán helyesebb volna. Így tán megszüntethető lenne a dolgok mostani állása s beállana az írni-olvasni tanulás kényszere. Ehhez azonban mindenütt iskolák kellene. Remélem, hogy ez önöknél nem hiányzik.

Íme nézetem, a kezdetben kiemelt megszorítások fentartásával. Ha közölné válaszom, úgy ragaszkodom ahhoz, hogy a bevezetést is közölje.

XIII.

MICHELANGELO VACCARO, római egyetemi tanár, ki a létért való küzdelem alapján írta meg a szociológia egy igen eredeti rendszerét:

A politikai küzdelem az összes civilizált nemzeteknél a hatalom megszerzéseért folyik, vagyis a nagy állam gépezetéért, oly célból, hogy azt, amennyire lehet, saját érdekeik, nem

pedig az egész köz érdekeinek szolgálatába helyezték, mint ahogy azt elhítenni akarnák.

Ez a cselekvés az emberi önzés természetes következménye.

Ezt megállapítva, az első kérdés, amely a szociológus előtt felmerül, a következő:

Lehetséges-e az, hogy azok, akiknek a kezében van a politikai hatalom monopóliuma, be akarják hozni a valóságos és tiszta általános választójogot. A felelet csak tagadó lehet. Az általános választójog behozatala tényleg azt jelentené, hogy saját politikai halálos ítéletüket hozzák meg, megszüntetnék a hatalmon lévő osztály uralmát, kiváltságát. Az emberek többsége a civilizált államokban ma a proletárokból áll és ezért, ha kivétel nélkül valamennyinek odaadnák a szavazás fegyverét, ők előbb-utóbb elsajátítanák a politikai hatalmat és azt kizárólag saját érdekükben használnák fel. De ez nem volna-e jó? Különbséget teszek: ha a nép széles rétegei műveltek volnának, ha ki volna fejlődve bennök az emberi szolidaritás érzése, ha a gazdasági jövedelemforrások bővebbek volnának: a többség uralma a kisebbség felett nagy haladást jelentene.

De a mai társadalmi, erkölcsi és gazdasági viszonyok mellett, amelyekben ma élnek az úgynevezett civilizált népek, a dolog igen kétséges. Az önzés és a tudatlanság az anarchizmushoz vezethetnek és késleltethetnék az eljövendő társadalmi fejlődést. Mindenképen bizonyos, hogy az általános választójogot ma csak forradalom útján lehet kivívni. Lehetetlen, hogy az uralkodó osztály önként adja meg azt. Az egyetlen, amit tehet az, hogy fokoként kibővíti a választást. És tényleg, azokban az országokban, amelyekben a munkásosztályok az általános választójogért küzdenek, az uralkodóosztály igyekszik azokat kielégíteni, de csak látszólag.

A szavazás megadása azoknak, akik írni-olvasni tudnak s megtagadása az analfabétáktól; többes szavazási jog adása azoknak, akik elérték a műveltség bizonyos fokát és azoknak, akik adót fizetnek; megtagadása azoktól, akiknek nincs állandó lakhelyük; ama követelés, hogy a szavazás legyen nyilvános és más hasonló követelések csak kibúvók azok számára, akik port akarnak hinteni a többiek szemébe és akik meg akarják adni egyik kezükkel azt, amit majd visszavesznek a másikkal. Alfabétának lenni nem jelenti mindig a képességet, hogy jól válassza meg a saját képviselőjét, sem az analfabétaság nem jelenti mindig e képesség hiányát. Mindenki tudja különben, hogy képviselője

választásában nem annyira az intelligencia, mint érdekei vezetik a választót és ezért valahányszor a műveltségre hivatkoznak, mindenek felett azért teszik ezt, mert tudják, hogy rendesen az, aki írni-olvasni nem tud, az nagyon szegény és hogy csak a gazdag érheti el a kultúra bizonyos magasabb fokát. Bizonyos időre állandó lakhelyet azért követelnek, mert ily módon elveszik a szavazó jogot nagyszámú proletártól, hisz rendesen ők azok, kik helyről-helyre vándorolnak. A nyilvános szavazást azért kívánják, hogy korlátozzák a függő emberek szabadságát, mert ezek rendszerint a szegények. Mindez a mesterkedés arra való, hogy elburkolják az igazságot. Az igazság az, amit előbb kifejtettem; aki bírja a politikai hatalom monopóliumát, nem akarja elveszteni azt, mert jól tudja, hogy azok, akik megkapják, túlnyomóan saját érdekükben fogják felhasználni.

Mégis az uralkodó osztály más osztályoktól sarokba szorítva, hogy kikerülje a polgárháborút, amely számára ártalmas lehet, gyakran kompromisszumokat ajánl, vagyis oly törvényeket, amelyek korlátozzák a kiváltságokat, melyeket ő élvez. De ily esetben arra törekszik, hogy a lehető legkevesebbet adja meg, mindennemű kibúvóhoz folyamodva.

Mindez bőven ki van fejtve munkáimban: *La lotta per l'esistenza e i suoi effetti per l'umanità* és *Les bases sociologiques du droit et de l'Etat* s így fölösleges e tételket bővebben fejtegetnem. Tehát konkludálok:

Önök azt kérdik tőlem, hogy az új törvényjavaslat, amelyet a kormány felajánl és amely nyilvánvalóan kevésbé elégti ki a magyar demokrácia törekvéseit, jó-e vagy rossz?: Én őszintén azt felelem, hogy nem vagyok képes erre válaszolni. Hogy ily természetű ítéletet komolyan mondhassak ki, sokkal jobban kellene ismernem az Önök országa viszonyait, mint ahogy azt ily távolból tehetem. Amennyire látom, a választójog igen szerény kibővítését akarják megadni a proletariátus javára és igyekeznek, a szokásos kibúvókhoz folyamodva, hogy a lehető legkevesebbet adják meg. Mindenesetre, hogy meg lehessen ítélni vajjon ily engedmények vagy valamely nagyobb engedmény jóra vagy rosszra vezetne-e, ahhoz pontosan ismerni kellene legalább is a magyar proletariátus fejlődésének és szervezkedésének pontos fokát, csak így lehetne értékelnem vajjon eléggé felvilágosodott-e, hogy helyes hasznát vegye a szavazási jognak, úgy hogy javítson vele saját létfeltételein annélkül, hogy kockára tenné országuk gazdaságát, amelynek, mivel ki

van téve minden más civilizált állam versenyének, okvetlenül alá kell vetnie magát e törvénynek. Ha olyan a magyar proletariátus, ahogyan gyanítom, a választójog kibővítése még nagyobb mértékben is javára fog válni. Ha azonban a proletariátus még nem érte el ezt a magaslatot, a szavazás kibővítése csak árthat az egész nemzetnek. Ez az én véleményem.

XIV.

T. S. MASARYK, prágai egyetemi tanár és az osztrák *Reichsrath* tagja:

Nézetem szerint ma semmi kétséget sem szenved az, hogy a pluralitás rendszere általánosságban és így a magyaroknál sem felel meg a haladó demokratikus eszméknek. A belga kísérlet és e tárgyról szóló ismert államjogi irodalom eléggé megokolják ezen nézetemet.

XV.

G. SERGI, antropológus és szociológus, a római egyetem tanára:

Íme rövid válaszom kérdésére: Azt hiszem, hogy a magyar kormány tervének megfelelő szavazati pluralitás eredménye veszélyes lehet és valószínűleg kielezi az osztályharcot, mivel nagy kiváltság a szavazó rendelkezésére álló két-három szavazat. Ez nem demokratikus. De tán egyelőre az önök szavazóit két részre lehetne osztani:

Az írni-olvasni tudók.

Az analfabéták.

Az első osztálynak egy szavazat fejenként, a másodiknak egy szavazat tíz analfabétánként.

A második osztályba tartozó fokonként az elsőbe léphetne át; s talán ez is eszköz volna az analfabéták számának kibővítésére.

A nyilvános szavazás kísérlet lehetne, bár úgy látszik, hogy mellette kisebb a szavazás szabadsága, azonban nagyon nehéz a hatások előrelátása. De az összes jelenlévő vagy távollevő polgároknak szavazati jogot kell adni.

XVI.

FRANZ OPPENHEIMER, szociológus és szociálpolitikus, kinek főleg a földkérdésre vonatkozó kutatásai világhírűek:

A Németbirodalomban csaknem 40 év óta érvényben van az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog.

Másrészt Poroszországban a választójognak az elképzelhető leg-

vadabb torzképe áll fenn, egy hóbortos cenzusrendszer groteszkül eltérő választókerületekkel oly rendszabályok szerint keresztülvive, amelyek a leghasizomrengetőbb eredményekhez vezetnek: kegyelmes urak és milliomosok a legalsóbb; napszámosok a legmagasabb osztályokba jutnak lakásuk városi kerülete szerint.

És mindkét rendszer mellett, ugyanazon körök, rendszerint ugyanazon párt képviselőit választják. Bár a szociáldemokrácia a *Landtag*-ból csaknem teljesen ki van zárva, a két parlament képe mégis felette hasonló: minkettőben a centrum és a konzervatív-párt a mérvadó.

A koronával való viszály idején a reakciós cenzus-választójog mindig újból demokratákkal töltötte meg a porosz országgyűlést. És ma a demokratikus választójog a német birodalmi gyűlést reakcionáriusokkal tölti meg.

Ily körülmények között, mi német demokraták, már nem vagyunk Ferdinand Lassale hitén, hogy az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog minden politikai seb csodaszere.

Kitűnt, hogy a választás eredménye sokkal kevésbé függ a választási rendszertől, mint a választók mivoltától.

Bajorországban a szociáldemokráciával szövetségben a demokratikus választójogot vezette be: bizhat hatalmában, melyet báránycáái lelke felett gyakorol.

Belgiumban a klerikálisok egy erős csoportja a nők általános választójogára törekszik, kétségtelenül a demokrácia legradikálisabb formájára, amely csak elképzelhető. A papok biztosan számítanak arra, hogy a fanatikus nők a szkeptikusabb férfiakat lefogják szavazni.

Ez gondolkodásra adhatna okot!

Természetesen rövidlátó számítás ez. Természetesen bizonyos idő eltelte után az általános felvilágosodás és az iparforgalom haladása még a felső bajor parasztot és a belga szenteskedő asszonyokat is, a demokráciára fogja téríteni. És azért a demokrata mindenütt az általános választói jogra fog törekedni. Még attól a veszélytől sem tartva, hogy az a „bizonyos idő” igen hosszú lesz és a míg elmúlik sok reakciós jogtalanság történhetik meg.

De a küzdelem eme díjában nem fogja sem a legmagasabb, sem a legközelebbi célt látni.

Egyáltalán igen csekély véleménnyel van a politikai szervezet külső formájáról. Úgy tekinti azt, mint szükségszerű kifejezését a

társadalom belső lényegének, azaz a politikai és társadalmi tagoltságának. A politikai szabadság és gazdasági egyenlőség társadalmában más mint az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog elképzelhetetlen. Nem volna senki aki ellenezné. S még ha bármily örült cenzus-választó-rendszert örököltek volna is: az ugyanazt az eredményt adná, mint a legigazságosabb és legértelmesebb rendszer. A szociálgazdasági alapépülettel automatikusan és törvényszerűen átalakul e formák és ideológiák fölépítménye is. Ez okból már rég nem vagyunk republikánusok és papfalók, hanem egyszerűen demokraták. Nem vagyunk eléggé balgák, hogy oly intézményeket támadjunk meg, amelyek maguktól elesnek, vagy legalább is ártalmatlanokká válnak, ha talapzatukat aláássák. Az alapépületet akarjuk megváltoztatni: akkor a felső épület magától megváltozik.

De amíg az alapépület a régi, nagyon nehéz új alkotmányformákat keresztülvinni; és ha keresztül visszük is, mint a példa mutatja, igen hatástalanoknak bizonyulnak. Csalatkozunk bennük, mert csalódnunk kellett.

Magyarország, mint Poroszország, oly állam, amelyben még fennáll a hűbérrendszer. A feudális eredetű nagy földbirtok uralkodik az ország társadalmi és politikai sorsa felett és meghatározza azt: alattvalóit szegénységben és tudatlanságban és mindkettő által függőségben tartja. Adjátok meg a szegény analfabétáknak a választójogot, de ne csodálkozzatok, ha még évtizedekig leszavaznak benneteket.

De tegyétek a napszámosokat szabad parasztokká: és független s rövid időn belül, jómódú és intelligens választóitok lesznek, mert senkisé ism áldoz többet az iskola számára, mint a szabad paraszt. És akkor minden választójoggal győzni fogtok — addig semmilyennel.

Belső kolonizáció a legnagyobb mértékben: ez úgy Magyarország, mint Poroszország — mint Csehország, Lengyelország és Oroszország — számára a céltudatos demokrácia legfőbb és legközelebbi feladata. A napszámosok átváltoztatása szabad parasztokká az ország kultúrájának legerősebb emelkedését jelenti, az ország belpiaca vevőerejének óriási szaporodását és egyszersmind a városokba való tódulás csökkenését: tehát a városi proletárok növekvő keresletét és csökkenő kínálatát és ezért erős béremelést eredményez. Mindez a fajok és az összes nyelvtörzsek kulturnívójának gyors emelkedését és a demokrácia győzelmét — bárminő választójog mellett.

Addig az is elegendő, ha a nép minden osztálya előadhatja a parlamentben panaszait és kívánságait és ezt talán még kormányuk választójogi terve is lehetővé teszi.

Talán e pillanatban több nem is volna kívánatos, önöknek

maguknak olyan teljesen aggálytalan dolog-e nemzetük sorsát 1,270.924 analfabéta kezébe tenni?

Nyíltan bevallom; engem aggasztana. Valószínűleg e merészségért reakcionáriusnak fognak szidalmazni. Nem mindenki tud különbségeket tenni. A kis különbség az, hogy a reakcionárius a főmegeket a tudatlanságban és a függőségben akarja megtartani, hogy sohase kelljen nekik a választójogot megadni, míg én oly gyorsan mint csak lehet, szabadokká és intelligensekké akarom tenni őket, hogy aggályok nélkül bízhassem rájuk a választójogot.

A módot erre megmondtam: belső kolonizáció! Ez az a *sibboleth*, amely a hamis reformpózú álliberálist az igazi demokratától azonnal megkülönbözteti. Majd megfogják látni, hogyan üvöltenek majd föl az önök álliberális whigjei: *Ich kenne die Weise, ich kenne den Text.*

Mi, nyugatiak nagyon bizalmatlanok vagyunk sok liberális liberálistusa iránt — nemcsak Magyarországon. Idehaza is!

Timeo Danaos! Ha a junker vagy a potrohos polgár védi az általános választójogot, akkor ezt nem a demokráciáért, hanem ellene teszi. Mindig csak magát és érdekeit akarja. Tehát a gyökérre a fejszét! Minden egyéb fölösleges. Vagy cethalat üres hordóval akarnak fogni?

XVII.

JOSEPH REINACH, a francia parlament tagja, a francia választójogi reform előadója:

A szavazat titkossága a szavazat szabadsága. Ezt mondtam a szószéken, mint ama törvényjavaslat előadója, mely a titkos szavazás visszaállítását kívánta. A nyilvános szavazás a zsarnokság és hazugság eszköze.

A plurális szavazat az általános választójog tagadása. Szegény és gazdag, művelt ember és tudatlan ugyanazt az adósságot fizetik a hazának, mikor a zászlók alatt szolgálnak s mindegyikük csak egyszer fizeti részét az adóból. Sőt a gazdag rendszeren aránylag kevesebbet fizet, mint a szegény. Az általános választójog ellenfelei legyenek őszinte, igazlelkű ellenfelek, de ne hordják magukon az arisztokráciákat és oligarchiákat szolgáló választójog áletikettjét.

Az általános választójog nem csodaszer, mivel a többség gyakran téved, de a népek modern önkormányzati jogának nincs más kifejezője. Nem semmisíti meg az osztályellentéteket, de gyengíti azokat. Az a tervezet, melyet Ön közölt velem, ellenben súlyosbbitaná ez ellentéteket. A zsarnokságot, a szabadság és egyenlőség hazug látszatánál, jobban szeretem.

XVIII.

L. GUMPLOWICZ, ny. gráci egyetemi tanár, a *Rassenkampf* alapján álló szociológia megalapítója:

Bocsásson meg, hogy az általános választójog ügyében hozzám intézett kérdéseire való válaszadást megtagadom. Ezek nem elvi kérdések, melyekre tudományosan lehetne válaszolni, ezek oly kérdések, melyek a gyakorlati politika területén mozognak. Az általános választójoggal ép úgy lehet maradi szellemben visszaélni, mint akarminő osztály-választójoggal; viszont egy okos kisebbség haladó irányban is alkalmazhatja a korlátolt választójogot. A gyakorlati politika kérdéseinél, ha valamely intézmény vagy rendszabály hasznosságáról van szó, hozzá kell tenni: kinek legyen a hasznára. Pl. Magyarország tekintetében az általános választójog igen hasznos a tótoknak s teljes szívből kívánom nekik; a magyaroknak ellenben ártalmas és sajnálom, hogy a történelem folyama nem fogja őket ettől megkímélni. Mindazokat az óvintézkedéseket, melyekkel a magyarok az őket fenyegető általános választójogot körülvenni akarják (pluralitás, szellemi cenzus stb.), a magyar álláspontról érhetőnek tartom, — fűszálak azok, melyekbe a fuldokló bekapaszkodik. Mondom, sajnálom a magyarokat, de nem hiszem, hogy lehetne rajtuk segíteni. A „nemzetiségekkel” szemben kultúráját és civilizációját jelentenek. De a történelem menete sohasem vett figyelembe ilyen lappáliákat — egyáltalán az a kultúrák sorsa, hogy a barbárok által megsemmisíttessenek, akiket később, ha majd új kultúráját teremtenek és a kultúra hordozói lettek, ugyanez a sors fogja érni új, előretörő barbárok részéről.

Aki a történelemnek ezen kikerülhetetlen menetére irányozza tekintetét, nincs abban a hangulatban, hogy oly jelentéktelen szubtilitások vitatásába, mint aminő a pluralitás vagy a titkosság kérdése, bebocsátkozzék.

XIX.

G. DE GREEF, egyetemi tanár, a bruxellesi *Université Nouvelle* volt rektora, a belga közgazdasági és társadalomtudományi írók egyik legtermékenyebbike:

1892-ben egy *La Constituante et le Régime représentatif* című munkában és 1896-ban egy olaszul *Regime parlamentare e regime rappresentativo* cím alatt megjelent értekezésben kifejtettem elméleti és gyakorlati eszméimet arra a kérdésre vonatkozólag, amelyet jelenleg

Magyarországon fölvetettek és amely számára a magyar kormány körülbelül ugyanazt a megoldást ajánlja, amelyet Belgiumban már elfogadtak: a többes választójogot, amely a műveltségen, a biztos jelekből következtetett vagyonon, a katonai szolgálaton és a lakhelyen alapul.

Belgium 1892. óta kitapasztalta ezt a rendszert, az aránylagos képvisellel kombinálva azt; az eredmény a katolikus-párt hatalmának, azaz a konzervatív pártok legreakcionáriusabb formájának fennmaradása volt. Különben az általános választójog kérdése nyílt kérdés maradt: a parlamentben nem szüntek meg azt tárgyalni és az országban — kivéve azt a pártot, amelynek a többes választójog javára vált — senkisé tekintette azt megoldásnak, sőt ellenkezőleg politikai csalásnak és a kérdés elcsempészésnek tartották. Bármely társadalomban, ahol az emberek kezdenek az emberi természet méltóságának tudatára ébredni, senki sem fogja elismerni, hogy az egyik ember nem egyenlő a másikkal, a magánjog és a közjog szempontjából. Ellenkezőleg egyre inkább azt tartják, hogy már az is nagy baj, hogy ugyanazon emberi nem tagjai tényleg és különösen gazdaságilag s a nevelés szempontjából egyenlőtlenek; azt is helyesen hozzák föl, hogy az az eszköz, vagy mindenesetre az egyik eszköz, amellyel föllehet emelni ennek a tömegnek mostani gazdasági és szellemi állapotát, e tömeg választójogában van; mindenkinek ugyanazon föltétel mellett s minden korlátozás nélkül megadott választójogban. Hozzá tehetjük ehhez, sajnos, azt is, hogy még a tiszta és hamisítatlan általános választójog mellett is, a vagyoni és szellemi fensőbbség továbbra is gyakorolni fogja kikerülhetetlen hatását anélkül, hogy szükséges volna a politikai törvényhozás útján még mesterséges egyenlőtlenséget is létesíteni.

A többes választójog, ahogyan Belgiumban fönnáll és ahogy Magyarországon tervezik, szerintem egészen mesterséges dolog, amelynek nincs semmi szerves jellege, sőt még a konzervatív rend és a társadalmi béke szempontjából is oly rendszabály, amely jogosabbá teszi az osztályok küzdelmét egyenlőtlenségüknek törvényes fentartása által. A célnak ellenkezőleg annak kellene lennie, hogy a különböző társadalmi érdekeket rendszeresen és egyenesen egymás mellé állítsuk egy központi szervben, melyben az ország mindenkori nagy érdekei: a munka, a tőke, a kereskedelem, az ipar, a művészet és a tudomány híven képviselve legyenek. A tisztán parlamenti rend, amely bizonytalan pártokon és nézeteken alapszik, betöltötte történelmi szerepét; a parlamenti rendszer — a népképviselőt durva és tökéletlen formája — kell, hogy átadja a helyét a valóságos és tényleges népképviselői rendszernek, amely képes objektíven és békésen megoldani a nagy

társadalmi összeütközéseket azért, hogy szembehelyezi egymással a különböző ellentétes érdekek képviselőit. Ezt cselekedte Franciaország, amikor 1789-ben a nemességet, a papságot és a *Harmadik Rendet* szembesítette; ennek köszönhető, hogy a szerves megoldás lehetségessé vált és bekövetkezett. Épen így kell megoldani azt a társadalmi problémát, amely jelenleg tárul elénk.

Tehát én híve vagyok és maradok az érdekek képviseletének és az ezzel kombinált általános választásnak úgy, mint ahogy ezt régebb munkáimban kifejtettem. A tiszta és egyszerű szervezetlen választás elébe helyezem az általános választást, amely akkép legyen szervezve, hogy a centrális képviselet hű képe, mintegy tükörben visszaverődő mása legyen a társadalom valóságos viszonyainak.

E pozitív szervezet hiányában ezerszer jobban szeretem a tiszta és egyszerű általános választást, beleértve még az asszonyokét is, mint bármely mesterséges kombinációt, amilyen a főnálló belga és a tervezett magyar. Ezeket az utolsó kísérleteket úgy tekintem, mint a társadalmi állapot valódi megállapításának — mely a képviseleti rend lényeges feladata — csalárd meghamisítását.

Mindezen okokból és számos másból, melyeket egyebütt fejtettem ki a három elem adott kérdésre a következőket felelem:

1. Az egyenlő és titkos választójog a jelen gazdasági és szellemi állapota mellett okvetlenül szükséges. Az általános választást oly módon kellene szervezni, hogy az összes társadalmi érdekek képviselőinek gyülekezete legyen a választás eredménye. Jelenleg a szavazatnak titkosnak kell lennie, hogy szabad lehessen. De reméljük, hogy a társadalmi, különösen gazdasági egyenlőség haladásával a nyílt szavazás valamikor szabály lehet. Az a tény, hogy a szuverén nép(?) jelenleg kénytelen titkosan szavazni és követelnie kell, mint jogot, a titkos választást, bizonyítja, hogy a nép se nem szabad, se nem szuverén.

2. A magyar terv távol áll attól, hogy az osztályok vetélkedését enyhítse, csak elmérgesíti azt, megadva neki a politikai és törvényes szentesítést. Minthogy pedig lehetetlenné teszi az alsóbb osztályoknak azt a reményt, hogy majd érvényesíthessék követeléseiket a demokratikus többség fokozatos megszerzésével a forrásában megromlott parlamentben, ebből csak az erőszak újabb elmérgesedése következik be, úgy a parlamentben, mint az országban egyaránt.

3. A jelen társadalmi viszonyok mellett a nyilvános szavazás nem lehet erkölcsös, mert függő helyzetük az alsó osztályokat arra kényszerítené, hogy érdekük és lelkiismeretük ellen szavazzanak. Ezzel szemben a titkos szavazás jelenleg azt az előnyt nyújtja, hogy biztosítja szavazásuk formális szabadságát, elismerve emellett, hogy tényleges

szolgásguk miatt csak a titkosság biztosítja legalább néhány percre, minden 3—4 évben, politikai szuverenitásuk szabad gyakorlását, amely úgys mindig inkább névleges, mint tényleges.

XX.

E. VANDERVELDE, a belga parlament tagja, az *Université Nouvelle* tanára.

Legnagyobb sajnálatomra jelenleg lehetetlen a plurális választójog fontos kérdéséről cikket küldenem: nemrégiben Kongóban tett utazásom folytán mocsári láz gyötör, mely egyelőre szobaáristomra, pár nap múlva pedig kétheti svájci tartózkodásra kényszerít.

Azonkívül csak azt ismételhethém, amit már az ön levelében említett cikkemben elmondtam.

A szász és magyar újítók a plurális szavazat mellett felhozzák Belgium példáját. Már pedig, nem is szólva ama kiáltó igazságtalanságról, mely két vagy három szavazattal kedvez amaz osztályoknak, melyek már úgy is a vagyon és az oktatás kiváltságait élvezik, országunk választási rendszerének bonyolult volta oly számos és botrányos csalásra ad alkalmat, hogy ma az összes ellenzéki pártok — szocialisták, radikálisok és konzervatív-liberálisok — a tiszta általános választójog hívei.

Csak a kormánypárt (klerikális), mely hasznot húz a plurális rendszerből, vállalkozik még védelmére, de a Házban már csak nyolc szavazattöbbséggel bír; e többség 1900. óta állandóan sülyedt; bukása, mely közelinek látszik, a jelenlegi választási rendszer kiküszöbölését fogja jelenteni.

Magyarországon tehát akkor akarják a pluralitást behozni, mikor annak kiküszöbölése, az egyetlen országban, mely azt tapasztalatból ismeri, elkerülhetetlennek látszik.

XXI.

WILHELM AUSPITZER, publicista, a *Berliner Zeitung* a. M. szerkesztője:

„Semmi sincs a világon, minek ne lenne meg a kellő időpontja. Az okos eljárásnak legmagasabb foka ezt felismerni és felhasználni.” Retz kardinálisnak ez a mondása érvényes a modern választójog kivívásánál is, és kérdés vajjon Magyarországon elérkezett-e már ez az elhatározó időpont, melyben a nép, nevezetesen a nagy tömeg az általános, közvetlen választói jogra megérett. Ezt a kérdést külföldi nem döntheti el.

Bismarck, aki a német népnek megadta az általános választói jogot, szintén azon a nézeten volt, hogy azoknak a túlsúlya, akik a vagyont képviselik előnyös az állam biztonságára és továbbfejlődésére nézve. És hogy a nép gazdasági és kulturális jólétének nem kell szükségképpen kárt szenvednie a maradi választójog mellett, arról meggyőzhet minket Anglia példája, hol a maradi választójog az országnak sem gazdasági, sem kulturális fejlődését nem gátolta. Nem is hallunk Angliában a választói jog kiterjesztésére irányuló küzdelmekről.

Hogy a plurális választójog által, mint azt Magyarországon tervezik, „az osztályellentétek enyhülni fognának”, azt bizonyára maguk a kormánytervezet megteremtői sem hiszik. Nekem legalább nagyon optimistának látszik az a remény, hogy osztályellentéteket enyhíteni lehet azáltal, hogy törvényileg osztálykülönbségeket állítanak fel.

A szavazás nyilvánossága nézetem szerint megvonja a gazdasági tekintetben függőktől egyik kézzel azt, mit a másik kéz nyújtott. Bismarck azáltal igazolta a nyilvános szavazást, hogy azokat a befolyásokat és függéseket, melyeket a gyakorlati emberi élet magával hoz „istenadta realitásoknak” nevezte, melyeket nem lehet és nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Azonban ő sem akadályozhatta meg a titkos szavazás bevitelét a Németbirodalom választójogába. A nyilvános szavazás fegyver a hatalmasok kezében, melyet nem volna szabad nekik kiszolgáltatni, ha még meg lehet akadályozni.

XXII.

ROBERT MICHELS, szociálpolitikus, a turini egyetem tanára:

Feleleteim rövidnek lesznek, annál is inkább, mert elméleti térre kell szorítkoznom, mivel a magyar *milieu* pontos ismerete nélkül nem lehet konkrét kérdésekre felelni.

1. Az összes pártok története — bármely ideológiai zászló alatt vitorlázzanak és bármelyek legyenek is a gazdaság i okok, melyek kereszt-szülői voltak — azt tanítja, hogy a választójog, akármennyire elvontan is fogjuk fel, mindenféle hatalmi befolyásoknak van alávetve, melyek az elméletet meghiúsítják, továbbá, hogy a gyakorlatban csak másodlagos jelentősége van, és így teljesen képtelen a munkásosztály társadalmi emancipációját megindítani. Eltekintve attól, hogy a törvényhozó testület oly vezető-gárdát létesít, mely nagyon gyorsan elválik a választóktól, kiknek helyét köszönheti és mint valóságos oligarchia szervezkedik, a parlament egyáltalán nem képes valamit újonnan megalkotni. E tekintetben jelentősége abban rejlik, hogy — kedvező körülmények között — az eseményekre törvényes bélyegét nyomja.

2. Az ön kérdezősködése furcsán hangzik; az ember majdnem tollhibának gondolná. Azt mondja, hogy a kormány reméli, hogy oly törvénnyel, mely atyai gondoskodással szájkosarat ad az alacsony és szegényebb néposztályoknak — bizonyára azért, nehogy haraphassanak! — enyhíteni fogja az egyes társadalmi osztályok versengéseit, melyek irreduktibilis gazdasági okokból keletkeznek (a munkaerő vevői és eladói, termelők és fogyasztók stb). Ez a remény páratlan naivságnak, vagy diplomatikus hypokrizisnek tűnik fel. Természetesen a képviselőház keveset fog hallani a munkások és földművesek követelményeiről, ha csak a munkások és földművesek nem törnek be kívülről azért, hogy meghallgassák őket. A munkástömegek kizárása a parlamentből és a nyilvános életből általában, rendszerint nem hat rájuk épen megnyugtatólag, ellenkezőleg inkább felizgatja őket. Ez azonban végső okban oly tényezőktől függ, melyek minden országban és minden korban különbözőek: a néptömegben lévő intelligenciától és a becsületesség az igazságérzet fokától; az agitáció módjától, melyet kifejleszteni a néppártok helyesnek vélnék stb. Tompaeszü nép tompa marad, akár-hogyan is csapja be azt a kormány. A német munkások millióinak II. Vilmos a császára!

3. Azt hiszem a nyílt szavazás eszménykép és végcél! A nyílt szavazat kétségtelenül a választásnak legbecsületesebb, legférfiasabb, etnikailag és eszthétikailag legszebb formája. A titkon lefolyt, vagy ahogy szegyenkezve nevezik: a „titkos” választásnak könnyen van gyáva, sőt alattomos mellékíze. Az olasz alsóházban gyakori jelenség, hogy a törvény előterjesztéseket, melyeket teljes ülésen az összes szónokok elfogadtak, a rákövetkező titkos szavazáskor a „fekete golyók” nagy többsége utasítja vissza. Azt is meg kell gondolni, hogy a képviselők mégis csak a nemzet *fine fleure*-jéhez tartoznak. Noha ezek szerint a titkos szavazás nagy bajnak látszik, mégsem tanácsos a nyílt választójog elfogadása mindaddig, amíg a gazdasági meg társadalmi különbségek és függő viszonyok megmaradnak mai formájukban. A nyilvános szavazás ma egész hamis képet nyújtana a néptömeg tényleges érzéseiről. Ezért a választásnak e módját csak oly emberek tanácsolhatják, kiknek érdekükben van az igazságot meghamisítani. Ennek ellenére mégis a nyílt „lovagias” választás a végcél; de ekkor a gazdasági fejlődés mellett, mely egymagában semmiképen sem volna elegendő, remélnünk kell, hogy az ember általános, erkölcsi javulásra is képes lesz. A nyílt választásra való rátermettség nemcsak tökéletes társadalmi és gazdasági függetlenséget tételez fel, hanem magasfokú erkölcsi felelősségérzést és egyéni függetlenséget is. E szavak azonban a nyílt szavazás halálítéletét jelentik elképzelhetetlen időkre.

XXIII.

GIUSEPPE PRATO, turini egyetemi magántanár és a *Riforma Sociale* szerkesztője:

Az általános választójog kérdésében egyike vagyok a legmegátalkodottabb szakadóroknak, akit csak képzelni lehet.

Nyíltan bevallom, hogy, hitem szerint, a jövő emberiség nem fog tudni magának számot adni egy olyan rettenetesen ellentmondó jelenségről, mint aminő az olyan civilizáció, mint a miénk, amely észszerűnek és tudományosnak tartja magát, de amely ugyanabban az időben az államoknak — ezeknek a napról-napra bonyolultabb szervezeteknek — sorsát s legféllettebb és legéletbevágóbb érdekeit a felelőtlen tömegek vak és ostoba önkényére bízva, melynek eredménye, mint minden parlamentáris államban már eléggé látható, a hozzánemértő politikusok szerencsétlen uralma.

Ez elegendő, hogy megértessem szerény véleményemet a magyar törvényjavaslattal szemben, mely legalább is enyhíteni akarja ezt a bajt valamelyes orvosszerekkel.

XXIV.

KEIR HARDIE, az angol parlament tagja, a *Labour Leader* főszerkesztője:

Nincs időm a levelében felvetett minden kérdésre teljes választ adni. Nézeteimet röviden következőképp foglalhatom össze:

1. Híve vagyok az egyenlő választójognak, minden embernek egy szavazat — ami a két nemre egyaránt alkalmazandó.

2. A tapasztalat megmutatta, hogy minden más módszer a nép lelkének kifejezésére bizonyos osztályok ellen tisztességtelenül jár el. Ha már egyáltalában legyen valami próba, úgy az csak egyszerű iskolai legyen, s csak oly országokban viendő keresztül, hol a nevelés könnyen hozzáférhetősége minden gyermeknek lehetővé teszi a szükséges műveltség megszerzését, mely öt évek után ily vizsgálat letételére képessé teszi.

3. A plurális szavazat minden alakja, legyen az tanultság vagy vagyon, gondosan elkerülendő.

4. Mellékelve küldök egy cikket, mely a *Labour Leader* folyó számában jelenik meg, s az aránylagos képviselő rendszerét magyarázza; ez lehetővé tenné, hogy a nézetek csaknem teljesen abban az arányban lennének képviselve, mely megfelel a választók közötti viszonylagos elterjedtségüknek. Azt hiszem,

hogy a titkos szavazás általában előnyös, különösen a szegényebb osztályokra nézve, melyek nyilvános szavazás mellett megfélemlítés útján saját érdekük ellen szóló szavazásra könnyen bírhatók. Bizonyos állandó tartózkodási időszak szükséges, de azt találtuk minálunk, hogy 12 hónap túlsok s nagy százalék választójogának elvesztéséhez vezet, mely valószínűleg egyharmadát teszi ki azoknak, akik különben szavazati jogcímmel bírnának.

XXV.

E. WAXWEILER, a bruxellesi *Université Libre* tanára, az *Institut Solvey* igazgatója:

Rendszerint nehéz dolognak tartom, véleményt mondani idegen politikai kérdésekről, ha az ember nem ismeri teljesen a viszonyokat, amelyekben azok jelentkeznek. A megoldások, amelyeket ily módon az ember dicsér vagy elítél, gyakorta nem felelnek meg sem az emberek, sem a dolgok természetének.

Mégis kijelentem, hogy az általános választójogot minden szervezés, garancia és ellensúly, valamint a polgárok tényleges társadalmi állapotának tekintetbe vétele nélkül oly rendszabálynak tartom, amelyet sem a tudomány, sem a gyakorlat nem ajánl. Másrészt nyilvánvaló, hogy a szavazás nyilvánossága ellentétes magának a választójog gyakorlásának lényegével, különösen oly korban, amikor az ember társadalmi kötelességei főképp gazdasági természetűek. Nem kétséges végül, hogy az alsóbb néposztályok választójogának elismerése, bármely formában is történjék az, segíteni fogja ezen osztály követeléseinek megvalósítását.

XXVI.

E. RAMSAY MACDONALD, szociológus és szociálpolitikus, az angol parlament tagja:

Nagy örömmel válaszolok felhívására, melyben nézetemet kéri ki a demokratikus választójogra vonatkozó némely kérdésről:

1. Nincs bizalmam sem a többes, sem a nyilvános szavazásban. A demokratikus szavazójog alapja nem a tulajdon, mivel ez azt jelenti, hogy az államot oly érdekek igazgatják, melyeknek más céljuk van, mint az általános jólét. A törvényhozás ilyenkor szűkkörűvé és osztályjellegűvé válik. A kormányzás nem lehet állandó s a társadalmi béke lehetetlen.

De a nevelés előnyei sem lehetnek a demokratikus szavazójog alapjai, mivel az egyetemet végzett férfi sem alkalmasabb mint más arra, hogy a törvényhozás eredményéről nézeteit nyilvánítsa. Tán pontosabban fejezi ki nézetét és értelmesebben formulázza azt, de nem valószínű, hogy e nézet igazabb és helyesebb, mint bármely más emberé.

A demokratikus szavazójog alapja a tapasztalás. Az állam a szavazatokat leadó néptől azt kérdi: „Kormányomról minő tapasztalatokat szereztek? Társadalmi rendem körülményei alkalmasak-e egyéniségeitek kifejlesztésére? Ha igen, úgy mondjátok meg; ha nem, úgy azt is mondjátok meg”. E vélemény pedig csakis titkos szavazás útján nyilatkozhatik meg. A politikai jelölt ily módon a társadalmi akaratnak nemcsak szolgája, de egyúttal tolmácsa is. Ha rosszul tolmácsolja ezt az akaratot, megbukik; ha nem tévedett, diadalmaskodik.

Nem hiszek a nyilvános szavazásban, mert a nyílt szavazás képesekké tesz azokat az osztályokat, melyek gazdasági hatalommal rendelkeznek arra, hogy másokat befolyásoljanak eme hatalmuk segítségével. Így például Angliában a bérlő és a paraszt nem merne földesura ellen szavazni, ha ez tudná, hogy hogyan szavazott. A kisvárosi boltos nem merne vevői ellen szavazni, ha ezek tudnák, hogyan szavazott.

2. Ezért nem hiszem, hogy Andrassy gróf választójogi törvényjavaslata elsimítaná a társadalmi ellentéteket vagy kielégítené az alsóbb osztályok követeléseit.

3. Semmiféle erkölcsös befolyást nem tulajdonítok a nyílt szavazásnak. Mill az ellenkező nézeten volt, de a tapasztalat bizonyossága szerint ez az elmélet teljesen tarthatatlan. A nyilvános szavazás igazi befolyása az, hogy a felső és vagyonos osztályok elnyomásának terhét növeli az alsó és vagyontalan osztályok felett.

XXVII.

JULIUS MAKAREWICZ, a büntetőjog tanára a leMBERGI egyetemen:

Ha tudományos szempontból aktuális politikai kérdésre kell válaszolni, az ember mindig abban a veszélyben forog, hogy rosszul értik meg; ha igennel vagy nemmel felel, mindig közel a gyanú, hogy ez politikai okból történt. Még ez az adott esetben sem kizárt dolog, hol külföldinek kell tisztára magyar kérdésben ítéletet mondania, mert az ankét rendezői által feltett kérdések oly általánosak, hogy e kérdésekre adott feleleteknek is általános érvényűeknek kell

lenniök. Azért már fejtegetéseim elején kifejezetten óvást kell emelnem, hogy azokat olybá vegyék, mint valamely politikuséit, ki propagandát csinál valamely pártjának kedvező nézet érdekében.

I. Szociológiai vizsgálatok eredménye az a megdönthetetlen igazság, hogy nincsenek társadalmi értékükre és egyéni képességükre nézve egyenlő emberek. Ezért az az emberekkel való egyenlő bánásmód csak bizonyos fokig előnyös és kívánatos. Az úgynevezett törvény előtti egyenlőség, hosszú fejlődés és gyakorta véres harcok eredménye, mindenesetre üdvös dolog, mert lehetővé teszi, azaz megkönnyíti az egyéni erőknél a társadalmi csoport nagyobb haszna irányában való fejlődését. A jelenkor joga mindazonáltal tekintetbe veszi az emberi egyenlőtlenséget, amennyiben a gazdaságilag gyengébbeket szociálpolitikai szabályok útján védelmébe veszi a gazdaságilag erősebbekkel szemben és a szellemileg gyöngébbeket büntetőjogi szabályok, a magánjog érvénytelenségi okai stb. segítségével védelmezi. Ha hipotetikusan lehetők tartunk egy oly államot, melyben a vagyonos és vagyontalan osztályok közti különbség teljesen hiányzik, individuális különbségek ebben az államban is lesznek. A társadalom testének kormányzásához, közigazgatásához, a törvényhozáshoz oly tulajdonságok s oly előkészületek szükségesek, melyeket nem vallhat mindenki a sajátjának. Mikép lehetséges a kormányzásra hivatottakat kiválasztani a tömegből, ha a népképviselők választását a többség dönti el, azoknak a polgároknak a többsége, kikről fölteszik, hogy a választáshoz egyenlően értenek és egyenlően jogosítottak. Tapasztalat, emberismeret és intelligencia szükséges ahhoz, hogy el tudjuk dönteni, ki ért a közügyek intézéséhez. Ha a választások eredményére minden választónak egyenlő joga van, akkor a döntés a kevésbé alkalmasak hatalmában van, mert az övéké a többség. A jobb elemek mindig ritkábbak.

Csak magas kultúrfokon lehet nyugodtan a polgárok nagy tömegének, mint a politikai élet egyenlőjogú tagjainak egyenlő választójogot adni. Még több kell ahhoz: gyakori viták, olvasmányok, egymással küzdő pártorgánumok kifejlesztette kriticismus, a közügyek megértése stb. Ahol ez hiányzik, ott az általános választójog fikció, illúzió, ott a választók statisztákká válnak, kik kommandóra gépiesen leadják szavazólapjaikat s kik az igazi választástól igen messze vannak.

A legrosszabb a dologban, hogy ennek következtében azok az elemek jutnak befolyáshoz, akik a kritikátlan többség megnyeréséhez szükséges argumentumokkal rendelkeznek, a tartalmatlan frázisok, a soha be nem váltott ígéretek, a szenvedélyes izgatások s ehhez hasonló emberei. A demagógnak fegyverzete, *qui sait manier les foules* minden időkben egyenlő. Valójában ilyenkor pusztán illúzió az egyenlő-

jogú polgárok döntése, ilyenkor is az agitátorok kisebbsége dönt, kik az ú. n. szervezetekben jól fegyelmezett tömegekkel akarataikat megtudják valósítani.

Az egyenlő választójog alacsony kulturális fokon érdekes szociológiai jelenségnek megteremtője: a demagógok arisztokráciájának, ahol a kormányzó egyéniségeket aszerint ítélik meg, amennyi szavazat felett rendelkeznek. Ez a legrosszabb arisztokráciák egyike, mert ahol a szavazócédulák száma dönti el a társadalmi hatalmat, ott a legjobb elemeket is megközelíti a kísértés: a legkönnyebb módon, a lehető legtöbb szavazatot szerezeni; az eredményt nem az érdem, hanem az ügyesség határozza meg. A szavazatok megszerzése művészetének a kulturfok szerint különböző a formája; mentül mélyebben ereszkedünk le a fejlődés lajtorjáján, annál szomorúbb a kép: korrupció, terrorizmus, csalás ülik orgiáikat.

Az általános, egyenlő választójog alacsony kulturnívón eltolja a társadalmi súlypontot a népszónokok javára, megteremti a frázis uralmát, föléleszti az ambíciót azokban, akik mitsem várhatnak foglalkozásbeli működésüktől, kifejleszti a hivatásos politikusok fajtáját, miközben a köz java fejős tehénné válik.

A kérdéses rendszer mindezen veszélyei az átlagos kulturfokhoz igazodnak, mentül kisebb a választók átlagos intelligenciája, annál nagyobb a sötét elemek győzelmének valószínűsége; a fejlett kultúra záloga annak, hogy a nép egyszerű fia is józan esze s nem a demagógok választási jelszava szerint választ. Az általános, egyenlő választójog rizikóját csak a fejlett kultúrájú csoportok vállalhatják.

II. Mindig képtelenségnek tartom a titkos választójogot. Akinek nincs bátorsága nyíltan vallani meggyőződését, bárha az a veszély fenyegeti, hogy ebből anyagi kára támad, az nem méltó arra, hogy választói jogával éljen.

Az általános választójog korrektívumai közül a legcélszerűbbnek tartom, amely most szóba se jő. A szerves választói jog (községi, kerületi, tartományi, birodalmi képviselő) jobban egyezik azzal a ténnyel, hogy az állam nem egyes személyek halmaza, hanem hogy az államban a polgárok kis csoportokban élnek; az ilyen választójog, amellyel a kisebb csoport képviselője beküldi képviselőit a felette lévő csoport tanácsába, a választásokat nyugodtabbá, a tisztázódás folyamatát könnyebbé, a szenvedélyes elemek föllépését nehezebbé teszi.

Ha a választói jognak közvetlennek kell lennie, akkor a pluralitás szimpatikusabb előttem, mint a matematikai egyenlőség; a pluralitásnál ismét szociológiai szempontból híve vagyok a családok képviselőinek: „több szavazatot a családapának”.

XXVIII.

THEODOR BARTH, a német *Reichsrath* volt tagja, a liberálisok egyik vezéralakja:

A három kérdésre, amelyet elem terjesztett, következőket válaszolom:

1. Valamennyi választási rendszer közül az általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójogot tartom az egyetlennek, amely a demokratikus államfejlődés barátai számára komolyan számba jöhet. Nem politikai csodagyógyszer ez sem, és mint minden emberi intézménynek, úgy ennek is megvannak a hibái. De még nem láttam igazi és képzelt hiányainak oly törvényhozási javítását, amely nem jelentene visszaesést a régi kiváltság-rendszerbe. Ez főképp a többes szavazójogról és a szavazás nyilvánosságáról áll.

2. Ha a magyar kormány javaslata a pluralitást azért ajánlja, mert ezáltal az osztályellentétek enyhülnének, akkor csak Belgiumnak a többes választójoggal tett tapasztalatára kell utalni, hogy ezt a megokolást *ad absurdum* vezessük. Poroszországban a mi hármas osztályrendszerünk, „az összes választási rendszerek legnyomorultabbika” — mint Bismarck egyszer nevezte — ha nem is formájában, de anyagilag kifejezett többes választójogot jelent. Semmi sem járult inkább az osztályellentétek kiélesítéséhez Poroszországban, mint ez a plurális igazságtalanság.

3. Végre azt kérdik Önök, mit tartok a nyilvános szavazás erkölcsi hatásáról? Csakis erkölcstelen hatásait ismerem. Amikor Angliában egy emberöltő előtt a *secret ballot*-hoz tértek át, ez emez erkölcstelen hatás teljes tudatában történt. Poroszországban még mindig a nyilvános választás van és minden választásnál látjuk, hogy a bürokratikus és gazdasági hatalom minő gyalázatos visszaéléseihez vezet a nyílt szavazás. A politikai meggyőződés erőszakos elfojtása a nyilvános szavazás egyetlen célja. Minden egyéb, amit e rendszer erkölcsi hatásairól regélnek, tapasztalataim után ítélve, tiszta képmutatás.

XXIX.

YVES GUYOT, a liberális közgazdaság egyik vezérképviselője, Franciaország volt minisztere:

Három elvont kérdést intéz hozzám, de nem intéz Magyarország jelenlegi helyzetére vonatkozó kérdéseket. Engedje meg tehát, hogy feleleteimet néhány megszorítás kövesse:

1. kérdés. Az általános választójog 1848. óta érvényes Francia-

országban. Az első kísérletek vele vézések voltak. Az ország a cezarizmus karjaiba dobta magát, megválasztotta Bonaparte Lajos Napóleont, helyeselte a római expedíciót, a december 2-iki államcsínyt s még 1870. májusában is helyeselte azt a kormányformát, mely három hónap múlva Szedánnál összedült. Papok és szocialisták egyaránt kihasználták,

Az általános választójog kiadásokra csábítja a kormányt; Franciaországnak van a legnagyobb budgetje a világon, 4 milliárd frank és 1871. óta nem törlesztettük 30 milliárdnyi kölcsönünket, mely a világ legsúlyosabb adóssága.

Értelmi szempontból az általános választójog könnyen engedi becsapni magát a csalók által, kik ép oly durva módon csábítják el, mint a többi vásári kókler.

Franciaországban károsnak tartom a kerületi választási rendszert. Jobb szeretném a lista alapján történő választást s ezt is követelem arányos képviseléssel.

A plurális szavazás Belgiumban sajnálatraméltó eredményekkel járt. A legtöbb pap vagy szerzetes három szavazattal bír, melyet állandó lakhelyük, adózásuk, lelkiatyai minőségük vagy oklevelük biztosít nekik. Ez a rendszer tartja, 1884. óta, a klerikális pártot túlsúlyban.

A szavazás nyilvános volta a szavazó rabszolgasága.

2. kérdés. Az általános választójog előnye az, hogy az osztályharcokat egy érvüktől fosztja meg. Mindenki jogosan vehet részt a nyilvános ügyek vezetésében. Nem mondhatják, hogy a „kiváltságos rend” (*le pays legal*) a belőle kizárt szerencsétleneket kihasználja. Az 1848-as forradalom csak azért tört ki, mert Franciaországnak csak 220 ezer választója volt. A magyar kormány tervezete ellenfeleinek kitűnő agitációs eszközt ad, mely minden demagógnak bámulatosán előnyös. Midőn egyetlen osztály a hatalom birtokosa, néha az általános érdeknek megfelelően kormányozhat, de először is saját érdekében kormányoz.

Azt is meg kell mondanom, hogy az általános választójog mellett is képződhetnek oly osztályok, melyek az általános érdek ellenében saját érdekük szerint kormányoznak. Franciaországban a szocialisták kiváltságos rend alakítására törekednek, mely törvény felett áll s a zsákmányolást tekinti politikai szabálynak.

3. kérdés. E kérdésre már megadtam a választ. Íme a tények, melyekre még felhívom figyelmét:

Az általános választójog oly politikai eszköz, melynek értéke azoktól függ, hogy kik kezelik. Tudatlan és szenvedélyes, hiszékeny

és politikai szokások híján lévő tömegekkel veszélyes. Franciaországban már szereztünk erről tapasztalatokat.

Az angolok bevezették az általános választójogot; de két megszorításhoz kötötték: 10 font sterling lakbér fizetéséhez s három év óta a *poor law*-ban való nem részesedéshez. Ez óvatos lépés volt s a közvélemény nem is kívánja a választójog kibővítését. Tán Magyarország is hasonló módszert követhetne.

Az angoloknak csak egy szavazati turnusuk van; Franciaországban kettő. Ebből az következik, hogy a képviselő rabszolgája ama kisebbségnek, mely őt a második turnusnál választotta meg.

Kérdéseire, uram, íme megfeleltem. Nem tudom, hogy az arányos képviselet Magyarországon keresztülvihető-e; de hasznosnak tartanám a próbát a Belgiumban alkalmazott rendszer alapján, mely a plurális szavazattól teljesen független.

XXX.

EMILE DURKHEIM, a *Sorbonne* tanára, az induktív szociológiai irány vezére:

Az általános választójog elve oly szembetűnő szükségességgel terjed minden nép között, hogy fölöslegesnek tartom előnyeinek és hátrányainak mérlegelését. Előrehaladását itt-ott ideiglenesen föltartóztathatják; de elkerülhetetlen, mert mély szükségleteknek felel meg, melyeket nem lehet kijátszani.

Azonban, hogy a tőle várható minden hasznos következésnek megfeleljen, szervezni kellene; már pedig fájdalom, a szervezetlenségnek oly fokán áll, mely hatásait részben megbénítja. A különböző társadalmi működések és a különböző társadalmi érdekkategóriák képviselétének a parlamentben oly módon kellene történni, mely a lehetőségig megfelelne viszonylagos fontosságuknak. De még nagyon távol állunk ettől az eszménytől.

Nem hiszem azonban, hogy a magyar kormány által indítványozott eszközök közelebb hoznának e célhoz. Nem látom be, hogy egy kis vagyon vagy néhány középiskolában eltöltött esztendő miért adna kiváltságos választójogokat. Még a legismertebb tudósok számára sem követelnék hasonló előjogot. Mert lehet valaki híres kémikus, vagy matematikus, avagy nagy régiségbűvár s emellett rosszul értékelheti ama társadalom valódi szükségleteit, melynek ő része. Ismertem neves történetírókat, kiknek fogalmuk sem volt saját korukról s az azt mozgató törekvésekről. Miért adjunk hát nekik döntő szerepet a társadalmak sorsának

irányításában? Annál inkább megtagadnék ily súlyos előjogokat oly embertől, ki csak egy kevés latint és görögöt tanult. Nyilvánvalónak látszik előttem, hogy az önök kormánya csak megakadályozhatja a munkások követeléseinek szabad érvényesülését, ami főntebb kifejezett elvemmel ellenkezik.

A titkos szavazás kérdésénél egy kissé fentartással élek. Lehetséges, hogy tökéletesen szervezett demokráciában a nyilvános szavazás bizonyos előnyökkel járhatna, amennyiben a nagy társadalmi áramlatok alakulását és szabad nyilvánulását segíthetné elő. De a fennálló társadalmi rendben, hol annyi választó áll függő viszonyban bizonyos polgártársaival szemben, ez az eszmény meg nem valósítható s azt hiszem, hogy jelenleg a titkos választás szükséges; ez a szavazati szabadság elengedhetetlen kelléke.

XXXI.

EDWARD R. PEASE, a *Fabian Society* főtitkára:

Érdekes levelére válaszom ez:

1. Anglia tapasztalata azt igazolja, hogy a széles körökre kiterjedő, egyenlő és titkos választójog hathatós segítség a gazdasági és szellemi haladás számára.

2. Az angol tapasztalat teljesen az egyszerű és közvetlen szavazat mellett szól. Az egyedüli bonyolult szavazati rendszert (a kumulált iskolaszéki szavazást), mely Angliában gyakorlatban volt, az 1902. évi konzervatív kormány elsöpörte.

3. Itt mindenki a titkos szavazás híve. Ama bajok közül, melyeket ettől a rendszabálytól néhány doktrinär filozófus várt, egyetlen egyet sem tapasztaltunk. Más rendszerről nem is álmodik senki.

XXXII.

JEAN GRAVE, az anarchista *Temps Nouveaux* szerkesztője:

Nézetem szerint bármily módon gyakorolják is az általános választójogot, a kizsákmányoltakat azért nem zsákmányolják majd kevésbé ki, az elnyomottak nem lesznek kevésbé elnyomva. A valódi kérdés mindenekelőtt gazdasági természetű. A politikai elnyomás nem egyéb, mint a gazdasági kizsákmányolás egyik forrása. Nem lehet ott szabadság, hol az egyén életerejét a célból keli eladnia, hogy ennivalót szerezzen. Az általános választójogból nem sarjadzhat ki a társadalmi átalakulás.

Ha a népek felszabadulásukat kívánják, úgy meg kell tanulniok, hogy nem lesz több szabadságuk annál, mit maguk képesek elvenni, hogy a társadalomban csak ama változások létesülnek, melyeket saját tetteikkel valósítanak meg.

XXXIII.

JEAN FINOT, a *Revue* szerkesztője, a *Préjugés des races* szerzője:

Haboztam, vajjon elküldjem-e a kért feleletet, mivel nem ismerem nemes országukat kellően ahhoz, hogy bizonyos konkrét kérdésekre, melyeket szíves volt hozzám intézni, felelhessek. Mégis, mivel örülök, ha szolgálatára lehetek, e néhány, az általános választójog egyetemes elvére vonatkozó sort küldöm:

Egyetemes szempontból nézve az általános választójog minden országban szükségszerűen érvényesül. A demokratikus gondolatmozgalom oly legyőzhetetlen, hogy előbb-utóbb az összes nemzeteket eléri. Jobb tehát, ha nem emelnek gátat az általános választójognak, hanem önként megvalósítják azt. Ezzel akadályozhatják meg még legjobban a vérontást és a nép közvetlen hatalomra jutását. Az általános választójog megdöntésére irányuló minden kísérlet annál inkább hiábavaló, mivel az autokrácia és kényuralom elvét mindenütt ledöntötték. Különböző többé-kevésbé szerencsés alakban valósíthatják meg az általános választójogot, melynek célja a nemzet akaratának kifejezése. Ellenben magának az elvnek megsemmisítése lehetetlen. Utolsó időben sokféle bírálatban részesült az általános választójog. Miként a többi emberi dolog, ez sem tökéletes. De abban a percben, melyben hathatósabb és egyúttal igazságosabb intézményekkel akarják helyettesíteni, rögtön oly nehézségekkel kerülnek szembe, hogy az általános választási jog legfélelmetesebb ellenfelei is végre megbékültek azzal. Még ma is gyakran ferde szemmel nézik az általános választójogot, de már nem kívánják eltűnését.

XXXIV.

GEORG JELLINEK, heidelbergi egyetemi tanár, a mai közjogi irodalom egyik legnagyobb képviselője:

Becses kérdésére ezt válaszolom:

A plurális választójogról a *Pluralwahlrecht und seine Wirkungen* című írásomban fejtettem ki véleményemet. Ehhez nincs hozzátenni valóm.*

* Ezen értekezésben a plurális szavazat elméletével foglalkozik s annak Belgiumban megvalósult formájával és vizsgálódásai alapján a következő e redményekre jut:

XXXV.

GABRIEL SÉAILLES, a *Sorbonne* tanára, filozófus és publicista.

A magyar kormány javaslatát, melynek főbb pontjait Ön nekem beküldte, egyszerűen képmutató módozatok gyűjteményének tartom, melynek célja az, hogy a néptől megvonják az általános választójogot épen akkor, mikor azt neki megadni színelik. Sok nehézség elsimulna, sok igazságtalanság, melyre sok gyűlölet válaszol, megszűnnék, ha Magyarország rászánná magát arra, hogy a nemzetiségi eszmét a modern állam eszméjével cserélje fel, mivel az első szerint az egyik nemzetiség történelmi jog címén elnyomhatja a többit, a második szerint pedig minden polgár egyenlő és szabad. Az általános választójog kétségtelenül kockázattal jár, de ép ez teszi kötelességünkkel, hogy szembe nézzünk vele, annál is inkább, mivel e veszélyek a haladás föltételévé válnak, mert a kiváltságosakat jó népoktatásra kényszerítik.

1. Oly választójog, mely a társadalmi intenzitásokat kifejezésre tudná juttatni, nem képzelhető, mert a választójog csak külső ismérvek alapján konstruálható meg.

2. Ez ismérvek megválasztása teljesen önkényes, hol kezdődjék a nagyobb belátás, mely több szavazattal ruházandó fel, hol a vagyon? A plurális szavazatnak mint racionális rendszernek, szemben az empirikussal, milyen az általános választójog, intézményileg kellene biztosítani eme racionális motívum érvényesülését. De erre képtelen. Könnyen lehetséges mellette az egyik vagy a másik véglet, hogy az egyszavazatúak nagy tömege a gyakorlatban jogtalan lesz, vagy a többszavazat hatásában elenyésző csekély lesz. Tulajdonképpen a cél mindig az alsó osztály elnyomása.

3. A plurális szavazatnak ennél fogva az a veszélye, hogy tisztességtelen szavazatjog lesz.

4. Racionális szempontból azért is tökéletlen, mert a konzekvenciákat, melyek alapelvéből, az egyének egyenlőtlenségéből folynak, nem vonják le. Hisz a nagyobb értéknek a képviselőházban is érvényt kellene szerezni.

Szászországban el lehetne érni vele, hogy a szociáldemokráciát kizárják a képviselőletből. De ez erejét nem törné meg és államérdek, hogy minden nagyobb párt abban a helyzetben legyen, hogy nézetét a képviselőletben kifejezésre juttathassa. Egy állam, amely polgárait úgy osztályozza kisebb és nagyobb jogokba, hogy az egyesekkel számszerűleg érezteti, hogy mások értékének csak töredékét bírja: a nép széles rétegeinek szívét elidegenítené az államtól.

A belga plurális szavazat hibája, hogy a vidéket a várossal szemben előnyösíti, a klerikális pártot mesterségesen kormányon tartja, hogy a választási csalásoknak bő alkalmakat teremtsen.

XXXVI.

BOUZANQUET DE BALESTRIER, publicista, a párisi *Grande Revue* politikai szerkesztője:

Érdekes referenduma első kérdésére sietve azt válaszolom, hogy az általános egyenlő és titkos választójog a nép gazdasági és erkölcsi haladásának nélkülözhetetlen föltétele: a gazdaságinak azért, mert minden érdek nyilvánulását lehetővé teszi szavazás útján. Az erkölcsinek azért, mert minden egyéniséget öntudatra ébreszt és így felelősségérzését erősíti.

2. A magyar kormány paradoxon nélkül nem remélheti, hogy az osztályellentéteket mérsékelni fogja akkor, amidőn törvényjavaslata megszorítja az osztályokat, azokat részekre és ismét részekre tagolja s így kikerülhetetlenül az egyiket a másik ellen uszítja.

3. A nyilvános szavazás megsemmisíti minden egyes ember szabadságát, a legszemérmertlenebb korrupciónak a legtágabb kaput nyit s ennél fogva a nép minden megkérdésének csak meghamisítására vezethet.

XXXVII.

GEORG BRANDES, dán szépíró és publicista:

Félek tőle, hogy felelettemmel nem lesz megelegedve. Kedvetlenül is adom, mivel nem szívesen avatkozom oly ügyekbe, melyeket a kérdező nálamnál jobban ismer.

A demokratikus dogmatikával szemben rendkívül hitetlen vagyok. Miután mindenféle más eszközt kevés eredménnyel kíséreltek meg, végre az általános választójoghoz értek. Míg a legtöbb ember önző, tudatlan és csökönyös marad, addig az általános választójog sem eredményezhet sok jót. Különben is igen szelídnek és maradinak bizonyult. Sajnálatos, hogy az emberiség ezideig nem talált jobbat.

A magyar kormány tervezete, a dolgok természeténél fogva, mesterkéltsé. Szemmelláthatólag egyik célja az, hogy a magyaroknak biztosítsa Magyarországon az uralmat. Ez talán nem igazságos, de érthető és védhető. Valószínűnek tartom, hogy a magyarul beszélő elem Magyarország népességének legjobb, politikailag legtehetségesebb része s ha ez így van, úgy a kormány macchiavellizmusát nem ítélem el.

Csak egyet kell elvetni, a nyílt szavazást, mert ez a szavazók függetlenségét és szabadságát korlátozza.

Ami a szavazatok többségét és a törtszavazatokat illeti, a kísérlet bátor, de nem igazságatlan, mivel az emberek egyenlősége csak hazug látszat. Ellenben az már nagy kérdés, vajjon a jogos egyenlőtlenséget ez az eszköz biztosítja-e? Mindenesetre a férfiakra háramló eme igazságatlanság távolról sem oly nagy, mint az összes nők kizárása.

XXXVIII.

ALFRED R. WALLACE, világhírű természettudós és szociálpolitikus,
a *Land Nationalization League* elnöke:

A kérdéseire való részletes válasz nagyon sok időbe és meggondolásba kerülne, de felhívhatom figyelmét a *Fortnightly Review* 1907. áprilisi számában *Personal Suffrage* címen megjelent cikkemre, melyben teljesen kifejtem nézetemet a képviselet legegyszerűbb és legjobb módjáról saját hazámban. Azt vélem, hogy ez, kis változtatásokkal, minden európai országban megfelelő volna.

Ön kétségtelenül hozzáférhet e szemléhez s ha cikkemet azután összefoglalja és kivonatolja, nézeteimet pontosan megállapíthatja.*

Két hónappal előbb, februárban, ugyané szemlében megjelent, *A new house of Lords* c. cikkemben választáson alapuló felsőházat javasolok, a részletek teljes megvilágításával. Ez is érdekelhetné Önt.**

* E cikkében az angol választójoggal foglalkozik, mely a reformok dacára szerinte igazságatlan és a gyakorlatban sok nehézségeket okoz és visszás helyzeteket teremt. Szerző ellensége minden osztályképviseleti rendszernek: az általános, férfiakra és nőkre egyaránt kiterjedő választójogot követeli, azonban 31 éves korhatárral. Azt tartja ugyan, hogy csak a 40-ik évben szerezhette már meg az egyén a választáshoz szükséghez tapasztalatokat, életbölcseiséget, de practice kivihetőnek tervét csak ezen korhatárral tartja. A választójogból nem zárna ki az elítélteket sem, legfeljebb a szabadságvesztés kiállításának idejére, mivel a büntett nagyrészt a sanyarú életföltételek eredménye, sok elítélt ártatlan és valószínűleg sokan nincsenek és nem voltak elítélve, akik erkölcsileg és értelmileg nem jobbak az elítélteknél. Egyetlen kizárási ok az örültség lenne.

A továbbiakban javaslatokat tesz a választójegyzék egyszerűsítésére. A szavazásnál legalább a személyes, házról-házra való korteskedést, a *canvassing*-ot megtiltaná és a szavazatot egyszerűen posta útján küldenek be a választók. A további technikai kérdés.

** Fájdalom, e kérdés Magyarországon jelenleg teljesen utópisztikus.

A szerk.

Végül még azt mondhatom, hogy gróf Andrassy bonyolult tervezetét, mint Ön ezt velem közölte, rendkívül igazságtalannak tartom és nagy visszaélésre alkalmasnak, különösen a választók különböző osztályainak kvalifikációja által. Szerintem mi sem igazolhatja azt, hogy egy embernek több szavazata legyen, mint a másoknak.

XXXIX.

M. NORDAU, Parisban élő honfitársunk, író és publicista:

Egy francia közmondás azt mondja: „Adni és visszavenni nem ér semmit”. Nos a magyar kormány tökéletesen ezt teszi, midőn elhatározza, hogy általános választójogot ad a népnek és azt egyidejűleg illuzóriussá teszi a többes szavazati jog útján.

A szavazóknak valamely osztályát előjogokban részesíteni: ez az általános választójog tagadása, melynek lényege az osztályprivilegiumok megszüntetése és az összes polgárok jogbeli egyenlősítése.

A nép alkotmányos eszközt követel oly célból, hogy akaratát az uralkodókra rákényszerítse. Ezek látszólag beleegyeznek ebbe és egy hatástalan játékot adnak neki. Ez az eljárás mint szeszélyes gyermekkel bánt a néppel és vidáman gúnyt űz belőle.

Oly választókat létesíteni, akik kétszer vagy háromszor annyit érnek, mint mások, ez ama porosz *Klassenwahlssystem* jellemző vonásainak utánzását jelenti, melyről Bismarck, pedig maga is hajlíthatatlanul konzervatív politikus volt, azt mondta, hogy „a legértelmetlenebb és leggyűlöletesebb rendszer, aminőt csak el lehet képzelni.”

Az Andrassy gróf kormánya mesterséges koncepciója szerint készült általános választójog sem igazságosabb, sem demokratikusabb, sem liberálisabb, mint a mai korlátolt szavazat; csak álszenteskedőbb.

XL.

FREIHERR VON HOCK, az osztrák *Reichsrath* tagja, a bécsi *Freie Schule* elnöke:

Íme nézetem az ön által megjelölt kérdésekről:

1. Az általános és egyenlő választójog kétségtelenül az egyetlen mód, mely a nép összességének lehetővé teszi kívánságainak és politikai irányzatának kifejezését. Veszedelmesnek tartom e jog minden „korrektúráját”, mivel ezt a kifejezést meghamisítja. Ha lehetséges

volna megtudni, hogy a polgárok mely osztálya vagy rétege ítél a leghelyesebb belátással és a legnagyobb önzetlenséggel arról, hogy mi használ a népnek, úgy talán felmerülhet az a gondolat, hogy ez osztály vagy e réteg a választójognál előnyben részesüljön, sőt döntő szerepet kapjon. De ennek kikutatását lehetetlennek tartom: írni-olvasni tudó vagy 100 korona adót fizető emberek a többieknél önzetlenebbek-e vagy jobban ítélik-e meg az összesség gazdasági és politikai szükségleteit? Még az egyetemet végzettek rétegétől sem várhatjuk el általánosságban e magasabb belátást, még kevésbé az önzetlenséget. Nem marad tehát jobb és természetesebb módszer, mint az összességre bízni annak eldöntését, hogy mi használ ez összességnek és mi történjék. Gazdasági kérdésekben az önző érdekek összege, mely így politikailag érvényesülhet, valószínűleg az egymás ellen és egymás mellett működő erők helyes eredőjét fogja képviselni; ily dolgokban az önzés is élesíti az elmét. Az általános és egyenlő választójog elve nem szorul korrekúrára, — így pl. a pluralitás által — hanem lelkiismeretes keresztülvitelre, abban az irányban is, nehogy a választók egyenlőtlen földrajzi beosztása, t. i. nem egyenlő választókerületek által az egyenlő választójog nem egyenlővé váljék, pl. oly intencióval, hogy a hátramaradott, „konzervatív” paraszt választók számuknak meg nem felelően nagyobb képviselést kapjanak, mint a városi iparos választók. Az elvnek nem korrektúrája, hanem kiegészítése az, hogy a kisebbség képviselétére fordítunk figyelmet; erre alkalmas eszköznek látszik az arányos választójog.

Amíg minden embernek nincsen hős- vagy vértanú természete, vagyis amíg az embereknek emberi gyengéik vannak, addig a szavazás nyilvánossága: a szavazás törvényesen biztosított befolyásolását jelenti. A szavazat leadásának titokbantartása első és legtermészetesebb kelléke a korrekt választásnak, vagyis oly választásnak, melynél a szavazó valódi nézete jut kifejezésre. A választó szándékának ellenőrzése, hogy t. i. ígérete szerint adja le szavazatát, annyit jelent, mint a választó megvesztegetője számára piszkos üzletének eredményét biztosítani. Más téren ama gondolat hirdetése, hogy büntetendő ügyletet még jogi biztosítékokkal lássanak el, biztosan óriási megbotrántkozást idézne elő!

2. A pluralitás, mint minden jogegyenlőtlenség, szükségszerűen kiélesíti az osztály ellentéteket. Aki szóhoz nem juthat, vagy akinek szava a *priori* kisebb értéket képvisel, szükségszerűen elkeseredett s annál szenvedélyesebben kiabál, hogy meghallgatásra találjon és mindig arra fog utalni, hogy mögötte ezrek állanak, kikkel szemben

jogtalanságot követtek el, kiket nem lehet megszámlálni, kiknek követelése nem érvényesülhetnek teljes mértékben. Ilyen ember mindig hivatkozhatik „a nép valódi akaratára”, míg hasonló kísérlet a ténylegesen egyenlő választójog mellett, a választási tények láttára eredménytelen. A pluralitás természetesen csak a birtokos osztályoknak használ, az alsó osztályok nem érvényesíthetik kellően követeléseiket és súlyuk meggyöngül. Ez aránylag minden osztályról áll, ha a felette állóval, gazdagabbal hasonlítjuk össze.

3. A szavazás nyilvánossága minden választási korrupció szentesítése. Erről kulturállamban már szónak sem szabadna esni.

Legyen szabad még kiemelnem, hogy a választási eljárás pontos megvizsgálása különösen fontos. Ez eljárás korrekt volta, kielégítő törvényvédelem a választási hatóságok, vagyis az uralkodó pártok önkénye ellen a feltörő néprétegek számára majdnem fontosabb, mint a választójog kiterjesztésének mértékében való kisebb különbségek. Mit használ a legeszményibb választójog, ha a választási eljárás azt megsemmisíti és kigúnyolja!

XLI.

EDGAR JAFFE, az *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* kiadója és főszerkesztője:

A tett kérdésekre ezt vagyok bátor válaszolni:

1. Az általános, egyenlő, titkos választójog az egyedüli, amely előrehaladott népek — melyekhez a magyar is tartozik — mai gazdasági és kulturális állapotának teljesen megfelel. Eme választójog javítása nem látszik szükségesnek, de semmiesetre sem kereshető ez a javítás a pluralitásban avagy a nyilvánosságban.

2. A pluralitás nemcsak nem enyhíti az osztályellentéteket, hanem ellenkezőleg kiélesíti azokat és az alsó néposztályok jogos követelése nem érvényesülhetnek teljesen e rendszer mellett.

3. A nyilvánosság „erkölcsi” hatásai a német tapasztalatok szerint abban állanak, hogy az erkölcsi, szolgálati, vagy gazdasági függésben lévő választókat megakadályozza abban, hogy szavazatukat annak adják, aki az ő valódi érdekeiket képviseli. Ez a rendszer Poroszországban oda vezetett, hogy a mezőgazdasági munkások kénytelenek a földesúr jelöltjére szavazni, mert máskülönben elvesztenék állásukat. Ép így és ugyanezen okból az összes kormányhivatalnokok kénytelenek a hivatalos jelöltre szavazni és a legutolsó *Landtag* választásoknál a szociáldemokrácia a munkásosztály összes boltosait és szállítóit boj-

kottal fenyegette meg, ha más jelöltre mer szavazni, mint szociáldemokratára, úgy, hogy ma már a konzervatívek is kezdenek a *titkos* szavazás mellé állani.

XLII.

EUGENIO RIGNANO, a *Rivista di Scienza* szerkesztője:

Kérdőívére ezt válaszolom:

1. Az általános és egyenlő választójog hatásai mindenütt azt eredményezték — és egyre nagyobb mértékben fogják azt eredményezni — hogy a proletárosztályok létföltételeit megjavítsák s egy kissé több osztó-igazságot alkalmazzanak. A pluralitás eszköz arra, hogy a vagyonos osztályok a velük ellentétes osztályok társadalmi súlyát csökkentsék.

2. Nem hiszem, hogy a kormány jóhiszeműen állítja, hogy javaslata az osztályellentéteket enyhíteni fogja és érvényre fogja juttatni az alsóbb osztályok jogos igényed. Az ellenkezője az igaz és ép ez a kormány titkos indító oka ennél a javaslatnál.

3. A nyilvános szavazás talán pillanatnyilag ártalmára lesz az alsóbb néposztálynak, ama függőségnél fogva, amelyben tagjai a munkaadókhöz állanak. De a tökéletesebb társadalmi öntudat és a fejlettebb szervezettség előnyössé teheti a nyílt szavazást, mert ez alkalmas eszköz lehet saját tagjai ellenőrzésére.

XLIII.

C. BOUGLÉ, a *Sorbonne* tanára, a demokrácia egyik legkiválóbb kutatója.

Azok a tapasztalatok, melyeket a Nyugat demokráciája tett, nem bizonyították be, hogy az általános és szabad — szabad annyit jelent, mint titkos — választójog a paradicsom kulcsa volna. Ez kétségtelen. De legalább túlon túl igazolták, hogy a társadalmi haladásnak nélkülözhetetlen és kikerülhetetlen előfeltétele az általános vitatkozás rendszerében és rendszere által, vagyis előfeltétele a lehető legbékésebb társadalmi haladásnak. A demokrácia egyik theoretikusa mondotta: „az általános választójog megtanítja az embereket arra, hogy megszámolják magukat; ekként leszoktatja őket, hogy verekedjenek”; ez azt jelenti, hogy az általános választójog — amennyiben úgy van szervezve, hogy az egyéneknek valódi jogot ad, nem pedig csak a véleménynyilvánítás illuzórius jogát — arra látszik hivatva

lenni, hogy csökkentse az erőszakoskodásokat, enyhítse az összeütközéseket, meggátolja a polgárháborúkat. *Avis aux gouvernements . . .*

XLIV.

E. A. ROSS, a szociológia tanára a wisconsin-i egyetemen, az amerikai társadalomtudomány egyik vezéralakja:

Andrássy gróf választási törvényére vonatkozó kérdésére azt válaszolom, hogy az én ítéletem szerint az nem felel meg korunk legcivilizáltabb népei jelenlegi kulturális haladásának és nem valószínű, hogy a társadalmi ellentéteket csökkentse az ipari osztályok jogos igényeinek kielégítése által. Kettős, hármas szavazati jog engedélyezése azoknak, kiknek nagyobb jövedelmük van, a gazdagság csökkenő túlsúlyát örökössé teszi és tökéletesen fölösleges oly célból, hogy a tulajdont vagy a tulajdonjogokat megvédje. Különleges választójog adása a művelt emberek számára szükségtelen, mivel a politikailag előrehaladt országokban az általános választójog mellett lefolyt választás — úgy látszik — oly nagy társadalmi mérlegelés eredményét jelenti, melyben a művelt embernek százszor akkora befolyása van, mint a műveletlennek. Más szavakkal: a szavazás egyszerűen azt a közvéleményt regisztrálja, mely az általános vitatkozás, vagy politikai küzdelem folyamán ért meg vagy alakult ki. Az intellektuelleknek úgy is oly nagy túlsúlyuk van eme közvélemény kialakításában, hogy fölösleges nekik különleges előnyöket biztosítani a választási urnában.

XLV.

EDGARD MILHAUD, közgazda és szociálpolitikus, genfi egyetemi tanár, az *Annales de la Regie Directe* szerkesztője: Sietve és egész röviden válaszolok kérdéseire.

1. Az általános, egyenlő és titkos választójog a tömegek kezébe rakván le az államok sorsát, az államok létérdekévé teszi azt, hogy a tömegek kikerüljenek évszázados tudatlanságukból, felvilágosíttassanak és öntudatosakká váljanak. És a tömegek nevelésére és oktatására vonatkozó problémák a közhatalmak és a közvélemény szemében egyre növekedő fontosságra tesznek szert. Az a nép, amely a legtokéletesebb mértékben fejlesztette ki a demokrácia rendszerét — a svájci nép — egyúttal a világosságot is leginkább ter-

jesztette a társadalom minden rétegében. Minthogy a szellemi és erkölcsi fölemelkedés — a munkaerők tökéletesítése révén — gazdasági fölemelkedést idéz elő, az általános, egyenlő és titkos választójog a gazdasági haladás eszköze.

Ezen választói rendszer javítása: az arányos képviselő, a referendum és a kezdeményezés joga. Ám a többes szavazat és nyilvánosság nem javítás vagy kiigazítás, hanem eltorzítás. A többes szavazat megtagadása az általános választójog elvének, a politikai egyenlőségnek. A nyilvános szavazás, különösen osztályokra tagolt társadalomban, a szavazás szabadságának megsemmisítése.

2. A magyar kormány tervezete csak elkeseredetté teheti az osztályok versengését és békákba verheti a tömeg akaratának normális megnyilvánulását. Semmikép sem egyengeti korunk szociális krízise békés, emberi s törvényes megoldásának útját. Nem a békés haladásnak, hanem az erőszakos forradalomnak munkálója.

3. A nyílt szavazás egy osztályokra tagolt társadalomban erkölcstelen. Sok függő helyzetben levő embert arra kényszerít, hogy családjának kenyeréért meggyőződése ellen szavazzon s feláldozza azokat, akik semmi áron sem szavaznának meggyőződésük ellen. Lealacsonyítja az előbbieket és az utóbbiak vesztét okozza.

Az igazság, a társadalmi haladás, az emberi fejlődés érdekében és hogy a magyar nép, melyet az emberiség haladásából oly tekintélyes rész illet meg, valóra válthassa mindazon reményeket, melyeket annyi joggal táplálnak iránta, az a hő kívánságom, hogy a kormány tervezetét visszavessék vagy elejtsék és váltsák fel az általános, egyenlő és titkos választójoggal, vagyis az igazi általános választójoggal tervezetével.

XLVI.

RODOLPHE BRODA, a párisi *Collège Libre des Sciences Sociales* tanára és a *Documents du Progrès* főszerkesztője:

1. A történelem azt tanítja, hogy az összes előrehaladott nemzetek elfogadták az általános választójogot — egyik a másik után — és gazdaságilag és szellemileg kifejlődtek e rendszer alatt. Azt hiszem, ugyanez történnék Magyarországon is. Ezen rendszer minden korrekciója tisztaságát hamisítja meg és azt eredményezi, hogy a kedvezőtlen elbánásban részesített néprétegek kétségbevonják a törvényhozás erkölcsi jogosultságát. Azt hiszem ennél fogva, hogy ezek a javítások és különösen a pluralitás ártalmas az osztályok szolidaritására és a nemzet tagjai hazafias érzelmeinek fejlesztésére.

2. Azt hiszem, hogy a magyar kormány téved e várakozásában, avagy attól tartok, hogy nem jóhiszemű.

3. A nyílt szavazás a lelkiismeret elnyomására, az igazi véleményeknek az anyagi érdek által való meghamisítására és álszenteskedésre vezet. Ennélfogva a legnagyobb mértékben veszedelmes a nemzet erkölcsi fejlődésére.

XLVII.

H. v. GERLACH, publicista, a német *Reichsrath* volt tagja, a „nemzeti szocialista” irány egyik előharcosa: Körkérdésére tisztelettel ezeket válaszolom:

1. Az általános, egyenlő és titkos választójog az én ítéletem szerint a haladás egyik legerősebb emeltyűje legalább is az összes európai vagy a velük rokon kultúrájú népeknél. Mindenekelőtt azért, mert a nép előre törő és energikus részét döntővé teszi a politikában és a törvényhozásban. Azután pedig azért, hogy a művelt és vagyonos elemeket arra kényszeríti, hogy a társadalmilag rossz sorsban levő tömegek sorsával törődjenek, hacsak nem akarják minden befolyásukat a közéletre elveszíteni. E rendszer valaminő korrekívumát a német tapasztalatok után sem tartom szükségesnek.

2. Az az állítás, hogy a plurális választójog az osztályellentéteket enyhíti és az alsóbb néposztályok jogos igényeit érvényre juttatja, egyenesen abszurdnak tűnik fel előttem. Belgium tapasztalata, ahol a plurális rendszer tudvalevőleg még életben van, ép az ellenkezőt bizonyítja. Az a tény, hogy a népesség egy része minden érdem nélkül, rendszerint csak a társadalmi viszonyok kedvezése folytán, melyekbe beleszületett, több szavazatot egyesít egy személyben, csak mélyen elkeserítően hathat a nagy néptömegekre, melyek egy szavazattal kénytelenek beérni. Amíg a plurális szavazati rendszer fennáll, addig természetesen szakadatlan agitáció fogja a népet izgatni eme jogtalanság megszüntetésére, Az alsó néposztályok jogos követelése sohasem érvényesülhetnek oly rendszer mellett, mely ép e tömegeket a parlamentben örök minoritásra ítéli.

3. A nyilvános szavazás az én szememben a legerkölcstelenebb dolog a világon. A nyílt szavazást csak akkor lehetne igazolni, ha egyáltalán semmi társadalmi vagy egyéb függőség nem léteznék. Ama viszonyok mellett azonban, melyek a jelenlegi összes államokban fennforognak, a szavazat nyilvánossága mint a terrorizmus eszköze hat a kormányzók s a vagyonosok kezében.

Poroszország a nyílt szavazással a legszomorúbb tapasztalatokat

tette. A porosz szavazati jogról írt könyvemben a botrányos esetek százaival mutattam ki, hogy ép a nyílt szavazás a legméltatlanabb dolog, amit csak egy kulturnépnek imputálni lehet. Ma már csak a világtól elzárt theoretikusok, kiknek sejtelmük sincs a tényleges viszonyokról, avagy a brutális erőszak emberei helyeselhetik a nyílt szavazást.

Mikor ezt az eszmecserét bezárjuk, nem érezzük szükségét annak, hogy eredményeit összefoglaljuk. Minden kommentár csak gyöngítené az abból előtörő hatalmas tanulságokat.

Ránk csupán még az a kötelesség háramlik, hogy hálatelt szívvel megköszönjük ama kiváló elméknek, kik ez eszmecserében résztvettek, nemes munkájukat, melylyel egy meghamisított közvélemény felvilágosítására siettek és ezzel a nemzetközi szolidaritásnak lélekemelő példáját nyújtották.

A Huszadik Század szerkesztősége.

